

Anne Kejonen & Minna Turunen

PÄIHDETYÖN VERKKOJA KUTOMASSA

Päihdetyön aluekehittäjä -hankkeen
loppuraportti

Päihdetyön verkkoja kutomassa

Päihdetyön aluekehittäjä -hankkeen loppuraportti

Anne Kejonen ja Minna Turunen

Joensuu

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Kannen suunnittelu Sirpa Blom
Kannen kuva: morguefile.com
Painopaikka: Joensuun yliopistopaino 2009

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (ISO) hanke vuosina 2008–2009

Päihdetyön aluekehittäjä

Rahoitus: 150 000 € Sosiaali- ja terveysministeriö, ISO:n omarahoitus osuus 7 500 €

Organisaatio

- Aluekehittäjä palkattiin toteuttamaan hanketta vuosina 2008–2009
- Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen työpanos
- Ohjausryhmä

Hankkeen tavoitteet

- Tehdä päihdetyötä näkyväksi
- Kehittää päihdepalveluita
- Vahvistaa päihdealan osaamista
- Aikaansaada uusia päihdealan palvelu- ja kehittämiskäytäntöjä.

Toteutus

ISO alueen päihdetyön rakenneuudistus

Verkostot alueellisen kehittämisen tueksi

Kunta- ja seutupäihdetyön tuki

Kunta- ja seutufoorumit, päihdestrategiatuki, indikaattorien tuottaminen ja välittäminen päätöksenteon tueksi

Hankkeiden ohjaus ja tukeminen

Hankkeiden verkosto, koulutukset, ohjaus

Kehittämistyökalut

Avainpäihdeindikaattorien kuntakortit, ikäihmisten päihdemittari

Valtakunnalliset kehittämiskumppanuudet

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (THL), €Matti ja *Ehkäiseväpäihdetyö kourassa* -julkaisut

Kuntien ehkäisevän päihdetyön tukeminen

Yhdyshenkilötyökokoukset, tiedotus, viestintä

Osaamisen tukeminen

Koulutus, foorumit, seminaarit, oppilaitosyhteistyö

Tutkimusyhteistyö

JOY: Pro gradu –tutkielma maakunnallisen päihdetyöryhmän merkityksestä.

PKAMK: YAMK-opinnäytetyö, Projektien verkostotoiminnan kehittäminen sekä AMK-opinnäytetyö Aluesairaanhoidtajien valmiudet auttaa päihdeasiakasta.

Viestintä ja vaikuttaminen

Artikkelit, Älä Välitä -kampanja, tiedotus.

Arviointi

Ulkoinen arviointi: Minna Turunen. Haastattelut keskeisille toimijoille ja arviointi suhteessa tavoitteisiin toteutettiin kesällä 2009.

Sisäinen arviointi: Koko hankkeen ajan suhteessa tavoitteisiin.

Sisältö

JOHDANTO	4
1 TIETOA, TOIMINTAA JA VAIKUTTAMISTA (Anne Kejonen)	5
1.1 Päihdetyön tilanne ja valtakunnalliset ohjelmat ohjaamassa kehittämistyötä	5
1.1.1 Päihdetilanne – päihteiden käyttö ja haitat	5
1.1.2 Ohjelmat tukemassa päihdehaittojen ehkäisyä	6
1.2 Kohti yhteistä arjen päihdetyötä Itä-Suomessa	7
1.2.1 Itäsuomalaisen päihdetyön kehittämisen rakenneuudistus	7
1.2.2 Kehittämisen työkalut	11
1.2.3 Tutkimus kehittämistyön tukena	14
1.2.4 Osaamisen kehittäminen	15
1.2.5 Päihdetyön näkyväksi tekeminen	16
2 PÄIHDETYÖN ALUEKEHITTÄJÄ –HANKKEEN ARVIOINTI (Minna Turunen)	19
2.1 Arvioinnin lähtökohdat	19
2.2 Kuntalähtöisyys – tukea kuntauudistuksen tekijöille	22
2.2.1 Paras-hanke ja kehittämisohjelmat päihdetyön haasteena	22
2.2.2 Paikallinen tieto voimavarana	24
2.2.3 Päihdetyön profiilin nosto ja näkyvyys	24
2.3 Verkostomainen työskentelytapa	26
2.3.1 ISO verkostojen kutojana	26
2.3.2 Osallistujien näkökulma verkostoihin	26
2.3.3 Verkosto ja koordinaation tarve	28
2.4 Kehittämiskulttuurin vahvistaminen	29
2.4.1 Asiantuntijoiden yhteisö oppimisen näkökulmasta	29
2.4.2 Tiedon välittäminen ja hybridinen asiantuntijuus	30
2.4.3 Heikkojen sidosten merkitys asiantuntijoille	31
2.5 Itäsuomalainen päihdetyön verkostomainen toiminta – arvioinnin johtopäätökset	32
LÄHTEET	36
LIITE 1 Päihdetyön rakenneuudistus Itä-Suomessa	39
LIITE 2 Haastattelurunko	44

JOHDANTO

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (ISO) *Päihdetyön aluekehittäjä* -hankkeen 2008–2009 loppuraportti jakautuu kahteen osaan. Raportin ensimmäisessä luvussa Anne Kejonen tuo esiin sekä valtakunnallista sekä itäsuomalaista päihdetyön tilannetta, päihdetyöhön liittyviä ohjelmia, taustaa hankkeelle sekä keskeisimpiä hankkeen tuloksia. Toisessa luvussa Minna Turunen kertoo hankkeen ulkoisesta arvioinnista. Ulkoinen arviointi toteutettiin haastattelemalla hankkeen osallistujia.

Hankkeen rahoittaja Sosiaali- ja terveysministeriö myönsi vuosille 2007–2009 lisämäärärahaa päihdehaittojen ehkäisyyn, päihdeongelmaisten hoidosta ja hoidon kehittämisestä aiheutuviin kustannuksiin. Keskeiset painopisteet määrärahan kohdentamisessa olivat seuraavat:

- päihdepalvelujen seudullinen kehittäminen osana kunta- ja palvelurakennemuutosta;
- päihteen käytön aiheuttama palvelutarve sekä vallitseva epäsuhta palvelujen tarpeen ja saatavuuden välillä;
- yhteistyörakenteiden vahvistaminen päihdepalveluiden, mielenterveyspalveluiden ja lastensuojelun välillä.

Valtionavustuksesta päätettäessä otettiin huomioon se, että palvelujärjestelmän kokonaisuuden kehittäminen tapahtuu moniammatillisena yhteistyönä, painottuu perustason toiminnan ja lähipalvelujen kehittämiseen sekä tukee henkilöstön koulutusta.

ISO tarttui päihdetyön kehittämisen ajankohtaisiin haasteisiin toiminta-alueellaan palkkaamalla päihdetyön aluekehittäjän koordinoimaan tiedontuotantoa ja yhteistyötä. ISON verkostomainen, osallistujille vapaaehtoinen toiminta edistää kehittämistyötä varsinaisten hallintorakenteiden ulkopuolella. Toiminnan vahvuus löytyy verkostomaisesta toiminnasta, johon osallistuu asiantuntijoita eri organisaatioista.

Raportissa esitellään, miten hanke toimi ja mikä sen merkitys on ollut itäsuomalaiselle päihdetyölle ja ISON toiminnalle.

Kiitämme ISON Joensuun toimipisteen yksikön johtajaa, Arja Jämsäniä kannustavasta palautteesta ja avusta raportin viimeistelyssä.

Anne Kejonen

1 TIETOA, TOIMINTAA JA VAIKUTTAMISTA

1.1 Päihdetyön tilanne ja valtakunnalliset ohjelmat ohjaamassa kehittämistyötä

1.1.1 Päihdetilanne – päihteiden käyttö ja haitat

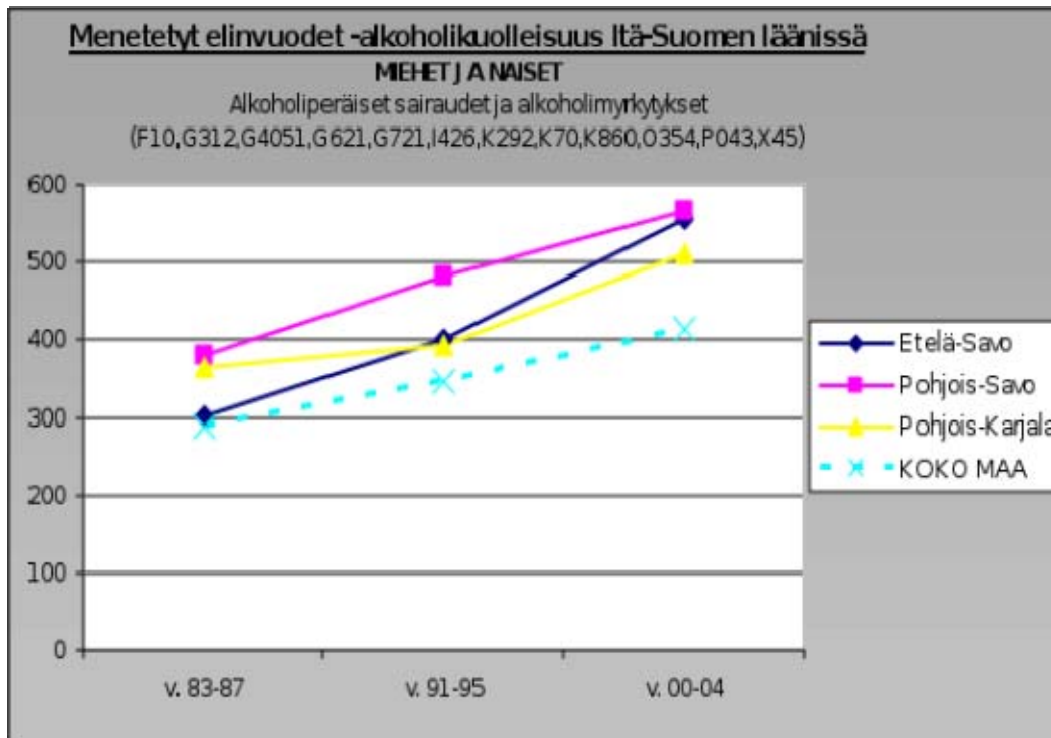
Päihteiden käyttö ja sen aiheuttamat haitat ovat kasvaneet Suomessa voimakkaasti viime vuosina. Vuoden 2004 alkoholiverouudistus on aiheuttanut selkeää alkoholin kulutuksen kasvua. Suomalaisten vuonna 2007 käyttämä alkoholimäärä oli 10,5 litraa sataprosenttista alkoholia asukasta kohti. Alkoholin kulutuksen kasvu on ennakoitu niin sairastavuuden kuin alkoholikuolemien määrän kasvua. (Päihdetilastollinen vuosikirja 2008, 17.)

Sairastavuuden kasvaessa myös päihdepalveluiden tarve on kasvanut. Alkoholikuolleisuus lisääntyi vuonna 2004 noin 20 %, kuolleisuus maksan alkoholisairauksiin lisääntyi 30 % ja sairaalahoidot alkoholiin liittyvien syiden takia 9 %. Myös poliisin ja sosiaalihuollon väliintulot alkoholihaittojen vuoksi lisääntyivät. (Tigerstedt, Karlsson, Österberg, Mäkelä & Tuominen 2006, 117.)

Itä-Suomessa päihdetyön haasteet näkyvät muun muassa menetettyinä elinvuosina. Menetetetyt elinvuodet -indeksi (PYLL-indeksi; Potential Years of Life Lost) on yksi tapa kuvata väestön hyvinvoinnin tilaa. PYLL-indeksi lasketaan virallisista kuolleisuustiedoista kunnittain. Mitä paremmin väestö voi, sitä vähemmän menetetään elinvuosia. Seuraamalla PYLL-indeksiä pitkällä aikavälillä voidaan tehdä päätelmiä siitä, onko väestön hyvinvointi paranemassa vai heikkenemässä ja tarkastelemalla PYLL-indeksiä kuolinsyittäin voidaan tehdä päätelmiä väestön hyvinvoinnin kehittämiseksi tarvittavista toimista. Indeksillä on yksi maailman käytetyimmistä väestön hyvinvoinnin indikaattoreista. Mittarin avulla voidaan tarkastella terveyspolitiikan, hyvinvointistrategian tai kansantalouden aikaisempien toimenpiteiden tuloksia. Mittarin antamien tulosten perusteella voidaan myös paremmin kohdentaa tulevien toimenpiteiden tavoitteita seuraavalla suunnittelukaudella. Suomessa on tähän mennessä analysoitu yli puolet kunnista. Vuoden 2006 lopussa PYLL-arviointi oli tehty jokaiseen Itä-Suomen läänin kuntaan. (Kejonen 2007.)

Alkoholisuus aiheuttavat elinvuosien menetyksiä yhä enemmän kaikissa Itä-Suomen maakunnissa (ks. kuvio 1). Pohjois-Karjalan tilanne alkoholikuolemien suhteen näyttää olevan hieman parempi kuin Etelä- tai Pohjois-Savossa. Etelä-

Savossa korostuu naisten tilanne: menetettyjä elinvuosia on maan keskiarvoon sekä Pohjois-Savoon ja Pohjois-Karjalaan verrattuna selkeästi enemmän. Maakuntien sisällä eri seutukuntien välillä oli suuria eroja. (Kejonen 2007.)

Kuvio 1. Menetetyt elinvuodet Itä-Suomen läänissä alkoholisairauksien ja -myrkytysten takia. (Kejonen 2007.)

1.1.2 Ohjelmat tukemassa päihdehaittojen ehkäisyä

Päihde- ja mielenterveyspalvelut liittyvät läheisesti yhteen. Usealla päihdeongelmaisella on mielenterveysongelmia. Siitä huolimatta, että ongelmat kietoutuvat yhteen, palvelujärjestelmät toimivat toisistaan erillään ja hajanaisesti. Mielenterveyspalvelut sijoittuvat pääosin terveystoimeen ja päihdehuollon erityis- ja sosiaalitoimeen. Tällä on selkeä vaikutus siihen, että palveluita tarvitsevien on vaikea päästä niiden piiriin. Palveluista osan tuottavat kunnat, osan tuottavat järjestöt ja yksityiset palveluntuottajat. Avohoidon kehittäminen on jäänyt toissijaiseksi, kun suhteettoman suuri osa mielenterveys- ja päihdeongelmien hoidon kustannuksista kohdistuu laitoshoidon hoitoon. Mielenterveys- ja päihdepalveluiden rinnalla on tärkeää kehittää mielenterveyttä ja päihdehaittojen ehkäisyä ja ongelmia ehkäisevää työtä. (Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009, 13.)

Mielenterveys- ja päihdesuunnitelman avulla pyritään asiakkaan aseman vahvistamiseen. Suunnitelman lähtökohtana on mielenterveys- ja päihdeongelmien

suuri kansanterveydellinen merkitys. Alkoholi on suomalaisten työikäisten kuolemansyytilastojen ykkösenä ja mielenterveysongelmien vuoksi jäädään usein ennenaikaiselle eläkkeelle. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa painotetaan asiakkaan aseman vahvistamista, mielenterveyden ja päihteettömyyden edistämistä ja ongelmien ja haittojen ehkäisyä ja hoitoa sekä kaikkien ikäryhmien mielenterveys- ja päihdepalveluiden järjestämistä. Suunnitelmassa painotetaan perus- ja avohoitopalveluita. Suunnitelmassa esitetään, että mielenterveys- ja päihdeongelmaisten pääsyn palveluihin ja kohtelun tulee olla yhdenvertaista kaikkien muiden palveluiden käyttäjien kanssa. (Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009.)

Kansallisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämissuunnitelman tavoitteena on, että kuntalaisten osallisuus lisääntyy ja syrjäytyminen vähentyy, hyvinvointi ja terveys lisääntyvät, hyvinvointi- ja terveyserot kaventuvat, palveluiden laatu, vaikuttavuus ja saatavuus paranevat ja että alueelliset erot vähentyvät. (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma 2008, 4.) Valtakunnallisen alkoholiohjelman 2008–2011 keskeisenä strategisena tavoitteena on vähentää alkoholihaittoja. Tavoitteet ovat valtioneuvoston alkoholipoliittisten linjausten mukaisia. Strategisena osatavoitteena on vähentää lapsille ja perheille alkoholista koituvia haittoja, vähentää riskikäytöstä aiheutuvia haittoja ja kääntää alkoholikulutus laskuun. (Alkoholiohjelma 2009.) Terveystieteiden edistämisen politiikkaohjelma luo linjaukset ehkäisevään työhön. Kansansairauksien ehkäisyssä yhteiskunnalliset vaikuttamistavoitteet kohdistuvat päihteiden käytön ja tupakoinnin vähentämiseen. Ohjelmassa painotetaan myös osaamisen vahvistamista. (Terveystieteiden edistäminen 2007.)

Valtakunnalliset ohjelmat ohjasivat *Päihdetyön aluekehittäjä* -hankkeen tavoitteita sekä konkreettista työtä. Valtakunnallisten ohjelmien suositusten esittely oli myös keskeisenä sisältönä kunta- ja seutukäynnillä sekä verkostotyössä.

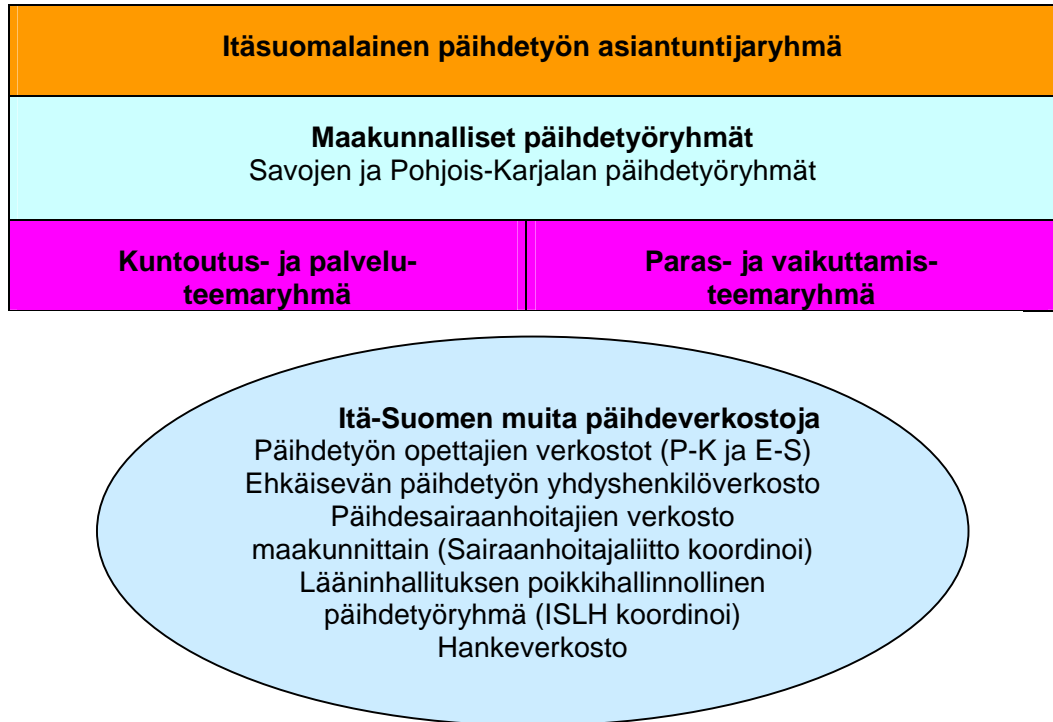
1.2 Kohti yhteistä arjen päihdetyötä Itä-Suomessa

Tässä raportissa esitellään *Päihdetyön aluekehittäjä* -hankkeen tuotoksista tärkeimmät. Erityisesti paneudutaan päihdetyön rakenneuudistukseen, kehittämistyöhön ja osaamisen vahvistamiseen.

1.2.1 Itäsuomalaisen päihdetyön kehittämisen rakenneuudistus

Itä-Suomessa oli toiminut jo ennen tätä hanketta useita päihdetyöryhmiä. Nyt haluttiin koordinoitumpaa kokonaisuutta ja samalla jämäköittää päihdetyön kehittämistä. Hankkeen alussa todettiin, että tavoitteeksi asetetut pysyvät kehittämisyksiköt eivät sellaisenaan toteudu. Kuntien priorisointilistalla päihdetyö ei ollut kehittämisen kärjessä. Samaan aikaan useat suuret muutokset, kuten Paras-hanke, veivät kuntien huomion muuhun kuin päihdetyön kehittämiseen.

Tältä pohjalta päädyttiin ratkaisuun vahvistaa toimijaverkoston ja tukea sen kautta kehittämistyötä. Vuoden 2008 alussa perustettiin *itäsuomalainen päihdetyön asiantuntijaryhmä* ja vuoden 2009 aikana *kuntoutus- ja palveluteemaryhmä* sekä *Paras- ja vaikuttamisteemaryhmä* (ks. kuvio 2). Päihdetyön aluekehittäjä toimi näiden ryhmien sihteerinä ja koordinoijana. Liitteessä 1 kuvataan eri työryhmien tehtäviä sekä kokoontumisten sisältöä.

Kuvio 2. Itäsuomalainen päihdetyön rakenneuudistus.

Itäsuomalainen päihdetyön asiantuntijaryhmä

Asiantuntijaryhmässä on edustus kaikista neljästä ISO-alueen maakunnasta. Asiantuntijaryhmä kokoontui vuosien 2008–2009 aikana neljä kertaa. Kokousten ajankohdat ja sisällöt kuvataan liitteessä 1. Asiantuntijaryhmä laati aluksi itäsuomalaisen päihdetyön vision: **Kohti yhteistä arjen päihdetyötä Itä-Suomessa**. Visio on ollut yhteisenä kantavana teemana kaikissa työryhmissä sekä aluekehittäjän työssä. Se valittiin myös teemaksi vuoden 2009 itäsuomalaisen päihdetyön tulevaisuusfoorumille.

Yleisesti ottaen asiantuntijaryhmän toiminta oli aktiivista ja eteni tavoitteiden suuntaisesti. Tavoitteet pääosin toteutuivat. Julkaisutoimintaan asiantuntijaryhmä ei ehtinyt paneutua. Asiantuntijaryhmä jatkaa toimintaansa entisiin tavoittein myös hankkeen päätyttyä.

Maakunnalliset päihdetyöryhmät

Pohjois-Karjalassa ja Savossa oli perustettu maakunnalliset päihdetyöryhmät jo ennen *Päihdetyön aluekehittäjä* -hanketta. Työryhmien toimintaa ja koordinoivia tehostettiin. Työryhmät kokoontuivat keskimäärin kolme kertaa vuodessa. Liitteessä 1 kuvataan maakunnallisten päihdetyöryhmien kokousten sisältö, ajankohdat ja työryhmään kutsutut. Kokoontumiset toteutettiin siten, että vuorolleen kukin työryhmän jäsen toimi kokoontumisen Isäntänä/ Emäntänä. Näin ryhmän jäsenet tutustuivat toistensa työhön arjen ympäristöissä. Työryhmien toiminta koetaan tarpeelliseksi. Se auttaa paikallisia toimijoita verkostoitumaan ja madaltaa kynnystä ottaa yhteyttä eri päihdetyön toimijoihin. Kainuussa toimii oma maakunnallinen päihdetyöryhmä. Hankkeessa yhteistyö Kainuun päihdetyöryhmän kanssa toteutui työryhmän sihteerin välityksellä.

Maakunnallisten päihdetyöryhmien toiminta koettiin tärkeäksi tiedon jakamisen foorumiksi, jossa myös otettiin kantaa alueen haasteisiin ja huolenaiheisiin. Savojoen päihdetyöryhmä on luonut vahvaa paikallista vuoropuhelua seutufoorumeissa. Pohjois-Karjalan maakunnallinen päihdetyöryhmä otti kantaa alueen päihdepalveluihin. Palautteet maakunnallisten työryhmien toiminnasta olivat positiivisia ja rohkaisevia. Niinpä maakunnallisten päihdetyöryhmien toiminta jatkuu samansisältöisenä hankkeen päätyttyä. Ainoastaan ryhmien koordinoitivastuussa tapahtuu muutoksia.

Teemaryhmät

Päihdetyön aluekehittäjä -hankkeen yhtenä tavoitteena oli selvittää ja saada aikaan pysyviä kehittämissyksiköitä. Heti hankkeen alussa oli nähtävissä, että kunnat eivät suhtaudu asiaan kovin suopeasti eikä tarvittavaa rahoituspohjaa kehittämissyksiköille synny. Hankkeen aikana alkanut yleinen lama vahvisti sitä, että kunnista ei löydy halukkuutta kehittämissyksikön perustamiseen. Tavoitteesta luovuttiin ja kehittämistyötä pyrittiin turvaamaan perustamalla kaksi teemaryhmää: *Kuntoutus- ja palveluteemaryhmä* sekä *Paras- ja vaikuttamisteemaryhmä*. Teemaryhmät toimivat päihdetyön keskeisenä kehittämisen ja tiedonlevittämisen foorumeina. Teemaryhmien osallistujista ja tehtävistä kerrotaan tarkemmin liitteessä 1.

Teemaryhmät muodostettiin siten, että maakunnalliset päihdetyöryhmät suosittelivat kutsuttavia. Esitettyjen henkilöiden kutsumisesta keskusteltiin seuraavaksi asiantuntijaryhmässä. Tavoitteena oli, että teemaryhmiin saadaan edustus niin perus- kuin erityispalveluistakin. Suositusten pohjalta aluekehittäjä lähestyi sähköpostitse kutsuttua ja kysyi kiinnostusta ja mahdollisuutta osallistua teemaryhmään. Taustaorganisaation lupaa osallistumiselle pidettiin tärkeänä henkilön sitoutumisen kannalta. Teemaryhmien toiminta on vasta muotoutumassa, joten toiminnan syvällisempi arviointi ei ole vielä mahdollista. Teemaryhmien jäsenten sitoutumisen aste vaihtelee. Joukossa on heitä, jotka osallistuvat aktiivisesti ja myös heitä, jotka eivät ole osallistuneet teemaryhmien toimintaan lainkaan.

Jatkossa teemaryhmien toimintaa tulee entisestään jämäköittää sekä yhä enemmän osallistaa ryhmän jäseniä. Teemaryhmien koordinointiin tulee hankkeen päättyessä muutoksia.

Alueen muita päihdeverkostoja

Ehkäisevän päihdetyön verkosto perustettiin jo vuonna 2000. Sen koordinoiti kuului Itä-Suomen lääninhallitukselle (ISLH). Verkoston toiminta hiipui 2000-luvun alussa, mutta toimintaa aktivoitiin vuonna 2004 alkaneen alkoholiohjelman aikana. Vuosien 2008–2009 aikana verkostoa koordinoitiin ISON ja ISLH:n yhteistyönä. Maakunnalliset yhdyshenkilökokoukset järjestettiin kerran vuodessa. Tiedottaminen ja viestintä ehkäisevään työhön liittyvistä asioista ovat keskeisiä verkoston toiminnassa. Vuosittaisiin työkokouksiin on kutsuttu kuntien ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöiden lisäksi myös asiantuntijoita, jolla on meneillään jokin ehkäisevään päihdetyöhön liittyvä hanke tai hyvä käytäntö. Tätä kautta on pyritty levittämään toimivia malleja eri alueille. Ehkäisevän päihdetyön verkoston toimintaan oltiin tyytyväisiä ja yhdyshenkilökokouksia toivotaan järjestettävän kaksi kertaa vuodessa. Ehkäisevän päihdetyön verkosto jatkaa toimintaansa aluehallintoviraston (AVI) aluekoordinaattorin koordinoimana.

Itä-Suomeen perustettiin vuonna 2007 **hankkeiden verkosto**, johon kutsuttiin kaikki Itä-Suomen alueella tiedossa olleet päihdehankkeet. Varsin pian se laajeni mielenterveys-, väkivalta- ja riippuvuushankkeisiin. Verkoston laajeneminen johtui siitä, että osa hankkeista oli yhdistettyjä päihde- ja mielenterveyshankkeita. Tuolloin verkostossa todettiin, että verkoston jäseniä yhdistävät enemmänkin haasteet kuin sisältö. Hankkeita on tullut mukaan ns. lumipallomenetelmällä: joku jo verkostossa oleva tietää jonkun toisen henkilön, joka työskentelee vastaavassa hankkeessa ja näin projektityöntekijä on tullut kutsutuksi mukaan verkostoon. Keskimäärin yhteen kokoontumiseen on osallistunut noin 15–20 henkilöä. Verkoston perustamisen ideana oli saattaa projektityöntekijät yhteen sekä tukea heidän oppimistavoitteitaan kehittämistyössä. Heti verkostotoiminnan alussa oli nähtävissä verkoston tarpeellisuus. Projektityöntekijät toivat esille työnsä yksinäisyyden ja haasteellisuuden. Verkostosta toivottiin saatavan tukea omaan työhön. Palautteen mukaan verkosto on auttanut sekä projekti- että kehittämistyössä ja on vahvistanut hanketyöntekijöiden keskinäistä vertaistukea. Hankeverkosto jatkaa hyväksi havaittua toimintaansa aluehallintoviraston koordinaattorin vastuulla.

Päihdetyön opettajien verkosto perustettiin vuonna 2008. Verkosto toimii sekä Etelä-Savossa että Pohjois-Karjalassa. Päihdetyön opettajien verkoston tavoitteena on lujittaa alueen eri oppilaitosten päihdetyön opettajien yhteistyötä. Tavoitteena on myös vahvistaa ISON ja oppilaitosten yhteistyötä. Etelä-Savon verkosto kokoontui kaksi kertaa. Sen koordinoitivastuu siirtyi Mikkelin ammattikorkeakoulun päihdetyöstä vastaavalle opettajalle. Pohjois-Karjalassa verkosto kokoontui vuosien 2008–2009 aikana neljä kertaa. Verkoston koordinointi on tarkoitus siirtää opettajavetoiseksi. Konkreettisena tuloksena verkostossa on muun muassa päihdetyön opetuksen sisältöjen tarkastelu ja kehittäminen.

Lisäksi verkosto on lujittanut ISON ja oppilaitosten välistä yhteistyötä. ISO on toiminut useiden ammattikorkeakoulun opiskelijoiden harjoittelupaikkana. Myös opinnäytetöitä on valmistunut toimeksiantoina.

Sairaanhoitajaliiton alueyhdistysten muodostamat **päihdesairaanhoitajaverkostot** toimivat maakunnittain koko Itä-Suomessa. Aluekehittäjä toimi Pohjois-Karjalan verkoston toisena yhdysjäsenenä. Yhteistyö Itä-Suomen verkostojen kesken on lähinnä tiedonvaihtoa ja viestintää.

Lääninhallituksen **poikkihallinnollinen päihdetyöryhmä** perustettiin uudelleen syksyllä 2009. Työryhmä oli ollut toiminnassa jo vuosina 2004–2007, mutta avainhenkilöiden vaihtaessa työpaikkaa myös toiminta oli hiipunut. Poikkihallinnollinen päihdetyöryhmä koostuu lääninhallituksen eri osastojen virkamiehistä ja lisäksi edustus on sekä ISOsta että kenttätöiden poliisista. Tulevaisuudessa on hyödyllistä tehdä tiiviimpää yhteistyötä maakunnallisten päihdetyöryhmien kanssa.

Kokonaisuudessaan voidaan sanoa, että päihdetyön verkostot Itä-Suomessa ovat tiiviit ja laajat. Verkostot ovat myös vaikuttamisen areenoita. Hyviä innovaatioita on viety eteenpäin verkostojen avulla. Eri verkostoihin osallistujat ovat kokeneet saavansa tukea omaan työhönsä. Tulevaisuuden haasteen luo eri verkostojen välinen yhteistyö. ISON ja aluehallintoviraston välistä yhteistyötä tulee edelleen tiivistää ja tätä kautta luoda yhteisiä linjauksia päihdetyöhön.

1.2.2 Kehittämisen työkalut

Seuraavaksi tuodaan esiin keskeisimmät päihdetyön kehittämistyökalut, joita *Päihdetyön aluekehittäjä* -hankkeessa on työstetty. Aluekehittäjä osallistui työryhmiin, joissa on luotu päihdetyön kehittämistyökaluja.

Avainpäihdeindikaattorien kuntakohtainen tieto

Kunnan avainpäihdeindikaattorit ovat työkalu kuntien päihdetilanteen systemaattiseen seurantaan ja vertailuun. Tavoitteena on, että kunnat saavat päihdeindikaattoreista apua ja motivaatiota päihdestrategioiden päivittämiseen ja suuntaavat palveluiden painopistettä enemmän ehkäisevään työhön korjaavan sijaan. Päihdeindikaattorit löytyvät tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANetistä (www.sotkanet.fi).

Päihdeavainindikaattorien pohjatyö on tehty lääninhallitusten yhteistyönä, jota koordinoi Lapin lääni. Kunnan avainpäihdeindikaattoreihin on valittu 10 kuntatason avainindikaattorin lisäksi valtakunnan tason taustaindikaattoreita kuntien päihdeasioiden puheeksiottamisen, suunnittelemisen ja kehittämisen tueksi. Työvälineen avulla kuntia motivoidaan terveyden edistämiseen ja helpotetaan tilastotiedon hyödyntämistä kunnissa.

Päihdetyön aluekehittäjä -hankkeessa koottiin avainpäihdeindikaattoreista kuntakortit. Kuntakorttiin on koottu indikaattoritieto kunnan, seudun, läänin ja koko maan osalta. Näin kunnat pystyvät vertailemaan alueensa tietoa. Lisäksi kuntakortteihin liittyy ohjeistus indikaattorien tulkintaan. Kunta- ja seutukäynneillä päihdeavainindikaattorien tuoma tieto oli keskeinen pohja keskustelulle. Tieto tulkintaohjeineen löytyy myös ISO:n verkkosivuilta (www.isonetti.net). Indikaattoreista saatiin myönteistä palautetta niin luottamushenkilöiltä kuin kuntien virkamiehiltäkin.

Jatkossa haasteena on indikaattorien päivitys. Myös muiden indikaattoreiden kuin avainpäihdeindikaattorien hyödyntämistä tulee miettiä. Näistä erityisesti ”menetetyt elinvuodet” -indikaattorit päihdekuolleisuuden osalta olisivat käyttökelpoisia suunnittelu- ja kehittämistyössä.

Ikäihmisten päihteiden käytön arviointiin työkalu

Ikäihmisten päihteiden käytön arviointi on koettu haasteelliseksi. Olemassa olevat mittarit eivät sovellu ikäihmisten päihteiden käytön arviointiin. Ikäihmisille eivät myöskään sovellu samat riskikulutuksen juomamäärärajat, kuin mitä nykyisissä mittareissa on esitetty. On myös huomioitava, että suurella osalla ikäihmisistä on käytössä lääkkeitä. Lääkkeiden ja alkoholin huonosta yhteensopivuudesta on keskusteltu viime aikoina paljon. Ikäihmisille suunnatussa päihdemittarissa lääkkeiden käyttö on otettu huomioon.

Aluekehittäjä osallistui ikäihmisten päihdemittarityöhön yhteistyössä Kuopion kaupungin terveystoimen, Itä-Savon sairaanhoitopiirin sekä *Ikäneuvola Ruori* -hankkeen kanssa. Mittaria on työstetty kevästä 2009 alkaen. Mittari pilotoidaan keväällä 2010 kolmen kaupungin sosiaali- ja terveystoimessa sekä seurakunnan diakoniatyössä ja järjestöissä.

Tavoitteena on laatia käsikirja, joka sisältää tietoa ikäihmisten päihdemittarista, ikäihmisten päihteiden käytön puheeksiotosta, motivoivasta lähestymistavasta sekä tilastotietoa ikäihmisten päihteiden käytöstä. Käsikirjan aikataulu on vielä avoin.

Yhteistyö valtakunnallisissa kehittämistyöryhmissä

Aluekehittäjä osallistui Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) valtakunnalliseen päihdetyön kehittäjäryhmään sekä ehkäisevän päihdetyön laatukriteeriverkostoon. THL:n valtakunnallinen päihdetyön kehittäjäryhmä on tuottanut alkoholiohjelman uuden aineiston, *€-Matin*. *€-Matti* on päättäjille suunnattu taskukokoinen tietopaketti päihteiden aiheuttamista kustannuksista. Tavoitteena on, että kuntien päättäjät aktivoituisivat panostamaan ehkäisevään työhön.

THL:n koordinoima ehkäisevän päihdetyön laatukriteeriverkosto on ollut tuottamassa *Ehkäisevä päihdetyö kourassa* -esitettä. Esitteessä kerrotaan, mitä on

ehkäisevä päihdetyö, kenelle se kuuluu ja miten sitä tehdään. Laatuverkosto nostaa esiin ehkäisevän päihdetyön merkitystä ja laatua. Laatuverkoston jäsenet pyrkivät jalkauttamaan ehkäisevän päihdetyön laatukriteereitä omilla alueillaan.

A-klinikkasäätiön *Huuko-verkosto* on valtakunnallinen päihdetyön kehittäjäverkosto. Huuko-verkoston asiasisältö painottuu lähinnä huumeiden käyttöön ja on suunnattu päihdepalvelujen ja -osaamisen kehittämisestä kiinnostuneille alan asiantuntijoille. Verkostossa on mukana sekä päihdeasiakkaita kohtaavia ja hoitavia ammattilaisia että suunnittelijoita, kehittäjiä, kouluttajia ja opettajia. Aluekehittäjä toimi verkostossa Pohjois-Karjalan yhdyshenkilönä koulutusten järjestämisessä ja alusti Huuko-päivillä.

Valtakunnallisissa kehittäjäryhmissä toimiminen tuki päihdetyön kehittämistä ISO-alueella. Verkostoihin ja kehittäjäryhmiin kuulumisen mahdollisti sen, että uusien tietojen ja innovaatioiden olivat käytettävissä ja siten myös levitettävissä alueelle. Toiminta oli myös vastavuoroista. Aluekehittäjänä vei kentän sekä oman alueen erityishaasteita valtakunnan foorumeihin. Jatkossa on tärkeää, että alueellista edustusta on valtakunnallisissa kehittäjäryhmissä. Näin saadaan kaksisuuntainen viestintä vahvistumaan alueen ja valtakunnallisten toimijoiden välillä.

Kunta- ja seutuyhteistyö

Kuntayhteistyö on muodostunut kunta- ja seutukäynneistä, foorumeista, strategiatyön tuesta sekä kuntien päihdetoimijoiden aktiivisesta yhteistyöstä. *Päihdetyön aluekehittäjä* -hankkeen alussa kuntien päihdetyön toimijoille tiedotettiin hankkeesta ja kuntien mahdollisuudesta saada tukea ehkäisevän ja korjaavan päihdetyön suunnitteluun. Aluekehittäjä tapasi kuntien päihdetyön toimijoita hankkeen aikana. Eri kunnilla oli erilaiset tarpeet yhteistyölle. Osa kuntien päihdetoimijoista piti aktiivisesti yhteyttä aluekehittäjää, osa puolestaan ei. Osaltaan joidenkin kuntien suuret muutokset sosiaali- ja terveystoimessa saattoivat vähentää yhteydenpitoa. Kuntayhteistyö oli yksi hankkeen tärkeä työmuoto.

Seutufoorumeita järjestettiin hankkeen aikana Savonlinnassa, Juvalla, Joroisissa ja Rantasalmella (JJR-kunnissa), Varkauden seudulla, Pielisen Karjalassa sekä Sisä-Savossa. Seutufoorumit toteutettiin pääosin yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa ja niihin osallistui maakunnallisten päihdetyöryhmien edustajia. Seutufoorumeissa käsiteltiin keskeisiä päihdetyön haasteita sekä hyviä käytäntöjä alueella. Mukana oli aina kuntien omat puheenvuorot. Foorumeihin kutsuttiin niin sosiaali- ja terveysalan kuin nuorisotyön edustajia. Myös poliisin puheenvuoro sisältyi joihinkin seutufoorumeihin. Palautteet foorumeista olivat myönteisiä. Asiantuntijaryhmässä todettiin, että niiden järjestämistä kannattaa jatkaa myös hankkeen päättymisen jälkeen. Jatkossa kannattaa tiivistää yhteistyötä aluehallintoviraston kanssa. Lääninhallituksen poikkihallinnollinen päihdetyöryhmä on jalkautunut kuntiin ja jatkossa kuntakäyntejä voidaan toteuttaa yhteistyössä.

Aluekehittäjä ohjasi ja kommentoi joidenkin kuntien päihdestrategiatyötä. Kuntien päihdestrategiatyö on polarisoitunut. Osa kunnista on uusintanut päihdestrategiansa siten, että se palvelee toimijoita ja luottamushenkilöstöä sekä ehkäisevässä että korjaavassa päihdetyössä. Osa kunnista ei ole tehnyt asialle mitään. Voidaan sanoa, että siellä missä päihdestrategiatyö on pitkäjännitteistä ja suunnitelmallista, siellä myös päihdepalveluiden ja ehkäisevän päihdetyön tila on parempi kuin niissä kunnissa, joissa asiaan ei ole panostettu.

Jatkossa on hyvä kiinnittää huomio mielenterveys- ja päihdetyön yhteiseen kehittämiseen. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelman sekä alkoholiohjelman linjat tulee ottaa huomioon kuntien ja seutujen strategiatyössä. Valtion taholta tarvitaan napakkaa informaatio-ohjausta päihde- ja mielenterveyspalveluiden kehittämisessä. Tämä tarkoittaa myös rahallisten resurssien suuntaamista kehittämistyöhön.

1.2.3 Tutkimus kehittämistyön tukena

Päihdetyön aluekehittäjä -hankkeessa on nähty tutkimuksen tuoma tieto tärkeäksi kehittämisen välineeksi. Hankkeen aikana on tiivistetty suhteita eri oppilaitoksiin ja pyritty saamaan tutkimuksia ja opinnäytetöitä toimeksiantona. Joensuun yliopistossa valmistui Laura Luostarisen (2008) yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma, joka käsitteli Pohjois-Karjalan maakunnallisen päihdetyöryhmän toimintaa. Tutkimustulosten mukaan maakunnallinen päihdetyöryhmä toimii sosiaalisen pääoman tuottajana, ja siinä yhdistyy vertaistuki ja pyrkimys yhteisen kommunikaation avulla tiettyyn päämäärään. Tutkimustulosten mukaan työryhmässä tehdään yhdessä sovittuja töitä, työsuunnitelmat ovat yhteisiä ja pelisäännöistä on sovittu yhteisesti. Toimintaan on sitouduttu, ja tekeminen on innostavaa ja yhteisvastuullista.

Aluekehittäjä, Anne Kejoson (2009), kehittämisen ja johtamisen (YAMK) opintojen opinnäytetyö käsitteli jo aiemmin mainitun hankeverkoston merkitystä ja sitä kautta verkoston kehittämistä. Tutkimustulosten mukaan verkosto toimii tiedon, osaamisen ja vertaistuen foorumina. Verkoston toimintaan ja johtamiseen oltiin pääosin tyytyväisiä. Verkosto nähtiin tarpeelliseksi ja sen koettiin auttavan osallistujia ammatillisessa kasvussa sekä projektityössä. Verkoston toiminnassa löytyi myös kehitettävää. Kehittämistoiveet kohdistuivat kokoontumisten sisältöön sekä tapaamispaikkoihin. Tutkimustulosten pohjalta laadittiin verkostotoiminnan kehittämissuunnitelma.

Aluesairaanhoitajien valmiuksia auttaa päihdeongelmaista asiakasta ovat tutkineet sairaanhoitajaopiskelijat Laura Karttunen ja Laura Karvinen (2009). Opinnäytetyö valmistuu vasta tämän raportin valmistuttua, mutta nyt voidaan jo sanoa tutkimustulosten perusteella, että päihdetyön koulutusta perusopinnoissa ja moniammatillisista yhteistyötä päihdehoitotyössä tulee lisätä ja kehittää. Tutkimustulosten mukaan tarvitaan myös palveluiden kehittämistä.

Näiden edellä mainittujen tutkimusten lisäksi Kuopion yliopiston lehtori, Raija Väisänen (2009), on tehnyt alueella toimineista päihdehankkeiden arvioinnista metasynteesin.

Jatkossa tutkimuksen ja kehittämisen dialogia tulee edelleen tehostaa. ISO toimii jo nyt vahvana vaikuttajana alueellisessa kehittämistyössä ja tutkimukset ja opinnäytetyöt ovat hyvä konkreettinen tapa saada tietoa alueellisesta tilanteesta. Toimeksiantona tehdyt täsmälliset tutkimusaiheet palvelisivat niin ISO-alueen tiedon tarpeita kuin loisivat hyvän dialogin tutkimuksen ja kehittämistyön välille.

1.2.4 Osaamisen kehittäminen

Osaamisen kehittäminen nousee koko maassa yhdeksi päihdetyön kehittämisen painopisteeksi. *Päihdetyön aluekehittäjä* -hankkeessa tähän tavoitteeseen pyrittiin koulutuksen, seminaarien ja oppilaitosyhteistyön keinoilla.

Koulutus, seminaarit ja foorumit

Koulutus ja osaamisen vahvistaminen olivat hankkeen keskeisiä kantavia teemoja koko hankeajan. Useita koulutuksia, seminaareja ja foorumeita järjestettiin eri puolella ISO-aluetta. Koulutusten sisällöistä mainittakoon ehkäisevä päihdetyö, ikäihmisten parissa tehtävä päihdetyö, päihteiden käytön puheeksiotto sekä vammaispäihdetyö.

Laajimpana koulutuksena toteutettiin Huuko-prosessikoulutus Joensuussa, yhteistyössä A-klinikasäätiön kanssa. Prosessikoulutus sisälsi neljä koulutuskertaa sekä verkkoympäristössä suoritettuja tehtäviä. Koko prosessikoulutuksen suoritti 16 henkilöä. Yksittäisissä koulutuskerroissa osallistujamäärä vaihteli 60–95 henkilön välillä. Palautteet koulutuksesta olivat pääosin myönteisiä.

Päihteiden käytön puheeksiotokoulutuksia toteutettiin Savonlinnassa, Mikkelissä sekä Joensuussa. Koulutusten sisältöinä olivat motivoiva lähestymistapa, mini-interventio, riippuvuus sekä käytännön kokemukset ja hyvät käytännöt puheeksiotosta ja mini-interventiosta. Tämän sisältöiselle koulutukselle koettiin olevan erittäin suuri tarve ja palautteet koulutuksista olivat myönteiset. Jatkossa on hyvä kohdistaa samansuuntaista koulutusta erityisesti sosiaalityöhön.

Viime vuosina Itä-Suomessa on ollut hyvin tarjolla päihdetyön koulutusta. Useat koulutukset toteutettiin hankerahoituksella. Ne olivat osallistujille maksuttomia. Vuoden 2009 lopussa moni hanke on loppumassa, ja tämä tietää osaltaan myös koulutustarjonnan vähenemistä. Jatkossa on edelleen tarpeen järjestää koulutusta päihdetyöstä. Se onnistunee parhaiten eri toimijoiden yhteistyönä. Yhteistyötä tarvitaan myös siinä, että kartoitetaan osaamistarpeet ja yhdessä mietitään, mitä koulutusta alueella tarvitaan.

Oppilaitosyhteistyö

Oppilaitosyhteistyötä päihdeasioissa tiivistettiin niin yliopistoihin, ammattikorkeakouluihin kuin toisen asteen oppilaitoksiin. Keskeisinä työmuotoina ovat oppilaitosvierailut, opinnäytetöiden toimeksiannot, harjoitteluympäristön tarjoaminen sekä yhteistyö koulutusten järjestämisessä.

Oppilaitosvierailuja toteutettiin siten, että aluekehittäjä kävi oppilaitoksissa kertomassa hankkeesta ja päihdetyön yhteiskunnallisista haasteista. Oppilaitosvierailut toivat osaltaan osaamiskeskustystä tutuksi opiskelijoille. Harjoittelupaikana hanke toimi kolmelle sairaanhoitajaopiskelijalle sekä yhdelle sosionomiopiskelijalle. Kaikki opiskelijat olivat motivoituneita päihdetyöhön. Tehtävät harjoittelussa liittyivät koulutuksiin, kehittämistyökaluihin sekä verkostotyöhön. Opiskelijapalautteen mukaan ISO tarjosi hyvän harjoitteluympäristön.

Useita opinnäytetöiden toimeksiantoja annettiin. Nämä palvelivat omalta osaltaan kehittämistyötä. Oppilaitosten kanssa tehtiin aktiivista yhteistyötä koulutuksia järjestettäessä. Oppilaitokset tarjosivat maksuttomat koulutustilat, ja samalla koulutuksiin osallistui oppilaitoksen opiskelijoita. Tämä yhteistyö toimi hyvin koko hankkeen ajan.

1.2.5 Päihdetyön näkyväksi tekeminen

Päihdetyön aluekehittäjä -hankkeessa pyrittiin vaikuttamaan sekä kuntien luottamushenkilöihin, virkamiehiin sekä suureen yleisöön. Hankkeessa pyrittiin vaikuttamaan niin yleisiin asenteisiin kuin myös siihen, että ajankohtaista ja oikeata tietoa on ollut saatavilla. Päihdetyön aseman vahvistamiseen vaikutettiin koulutuksen ja tiedottamisen keinoin.

Viestintä

Viestintäosaaminen on haaste sosiaali- ja terveyssektorilla, mutta erityisesti päihdetyössä. Osaltaan siihen voi vaikuttaa yleiset kielteiset asenteet päihdeasiakkaita kohtaan.

Päihdetyöstä ja -ohjelmista tiedottaminen oli tärkeä osa aluekehittäjän työtä. Päihdetyön kehittämisen ja ohjaukseen on viime vuosina tullut useita valtakunnallisia ohjelmia. Aluekehittäjän tehtävänä oli valtakunnallisten ohjelmien jalkautus alueelle. Käytännössä tämä tarkoitti ohjelmien suositusten esittelyä kuntakäynneillä ja sen myötä keskustelua, kuinka alueella voitaisiin toimia valtakunnallisten ohjelmien suositusten mukaisesti.

Viestintään liittyy myös ÄLÄ VÄLITÄ -kampanja. ISON johdon assistentin, Sirpa Blomin suunnittelemaa julistetta ja siihen liittyvä kassia tuotettiin hankkeen rahoituksella. Keväällä 2008 juliste oli esillä koulujen päättymisajankohtina esimerkiksi itäsuomalaisissa ammattioppilaitoksissa, lukioissa, yläkouluissa, kirjastoissa, museoissa, teattereissa, urheiluhalleissa, nuorisotiloissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimipisteissä sekä vähittäismyyntipaikoissa. ÄLÄ VÄLITÄ -kassia on jaettu vuoden 2009 aikana eri koulutuksissa ja päihdetyön tilaisuuksissa. Sekä juliste ja kassit ovat saaneet hyvän palautteen.

Päihdetyöhön liittyvät artikkelit ovat osa viestintää. Aluekehittäjän kirjoittamia artikkeleita on julkaistu sanomalehti Karjalaisessa sekä Rättingissä, joka on henkisen hyvinvoinnin lehti. Iisalmen Sanomat puolestaan julkaisi haastatteluun perustuvan artikkelin. Lisäksi eri foorumeiden yhteydessä paikallislehdet ovat kirjoittaneet päihdetyöstä. Päihdeasioita oli esillä myös eri koulutusten ja foorumeiden yhteydessä paikallisladioiden ohjelmissa. Hanke tuotti yhteistyössä draamaryhmä Kipeähäpeän kanssa itäsuomalaisen päihdetyön tulevaisuusfoorumien keskustelun herättäjäksi draaman *Hannele*, joka kertoo päihteiden käyttäjästä palvelujen asiakkaana. Sitä esitettiin myös hankeverkoston tapaamisessa.

Kokonaisuudessaan täytyy todeta, että päihdetyön viestintä vaatii erityistä paneutumista. Viestinnän keinot sekä sisältö vaihtelevat viestinnän kohderyhmän mukaan. Asioiden esiintuominen, tiedottaminen sekä väärin luulojen oikaisu on tärkeää myös jatkossa. Viestinnällä voidaan vaikuttaa yleisiin asenteisiin päihdetyötä kohtaan.

Vaikuttamistyö

Vaikuttaminen päihdetyön asemaan on entistä tärkeämpää nykyisen laman aikaan, jolloin on vaarana, että päihdepalveluita karsitaan. Päihdepalvelut, erityisesti laitospalvelut, olivat vuoden 2009 aikana useassa kunnassa sekä järjestöissä karsimisen kohteena. Päihdeongelmaisilla ei ole useinkaan vahvoja puolestapuhujia palveluiden turvaamiseksi, kuten on lapsi- ja perhetyöllä sekä vanhustyöllä. Tämän vuoksi jokaisella alan ammattilaisella on velvollisuus tehdä vaikuttamistyötä päihdetyön kehittämisen puolesta.

Tiedontuotanto on yksi vaikuttamisen muoto. Tästä avainpäihdeindikaattorit ovat hyvä esimerkki. Kunta- ja seutukäynneillä nostettiin esiin tietoa päihdepalveluiden tilanteesta seudulla sekä alueen erityispiirteitä. Hankkeessa tuotettiin laskennalliset kuntakohtaiset päihdekustannukset. Niistä selviää, että päihteiden aiheuttamista kokonaiskustannuksista ainoastaan 4 % muodostuu ehkäisevästä työstä ja 12 % päihdehuollosta. Loput 84 % muodostuvat haittojen korjaamisesta. Haittojen korjaamisen pääkustannukset muodostuvat erilaisista korvauksista, järjestyksen ylläpidon kuluista sekä ennenaikaisista eläkekuluista. Niin avainpäihdeindikaattoreita kuin päihdekustannuslaskelmia on esitelty maakuntajaostoissa sekä sosiaalijohdon kokouksissa. Lisäksi ne olivat esillä järjestetyissä foorumeissa ja seminaareissa.

Päihdetyön aluekehittäjä -hankkeessa on luotu Itä-Suomeen hyvät päihdetyön verkostot, joissa toimii asiantuntevia toimijoita ja kehittäjiä. Erityisen ilahduttavat ovat seudulliset päihdefoorumit ja oppilaitosten kanssa tiivistynyt yhteistyö. Lisäksi hankkeiden verkoston toiminta on ainutlaatuista koko Suomessa. Verkoston toiminta onkin saanut kiitosta myös valtakunnan tasolla. Työtä tulee edelleen jatkaa ja kehittää. Hankkeessa on luotu hyvä pohjatyö laaja-alaiselle ja moniammatilliselle yhteistyölle ja kehittämistyölle.

Vaikuttamistyötä on ollut myös yhteinen päihdetyön puolustuspuhe, jota ylläpidetään maakunnallisissa päihdetyöryhmissä sekä verkostoissa. Yhteisen mielenterveys- ja päihdehankkeen tarpeellisuus alueella on nostettu esille. Kaikki tunnusluvut kertovat päihdepalveluiden kehittämistarpeesta. Jatkossa tulee entistä enemmän tehdä sekä vaikuttamistyötä että yhteistyötä, jotta mielenterveys- ja päihdepalveluiden kehittämisrahoitusta saataisiin myös Itä-Suomeen.

Yhteisen päihdetyön kehittämisen arvoja ovat avoimuus, toimintojen läpinäkyvyys ja luottamuksellinen yhteistyö. Pienten ja suurten kuntien tarpeet tulee nähdä tasavertaisina, ja kehittämistyön tulee lähteä asiakkaiden tarpeesta. Yhteisen kehittämisen perusta on päihdetyön ammatillinen asiantuntijuus ja johtajuus. Asiantuntijuus ja hyvä johtajuus vahvistavat päihdetyön osaamista, henkilöstön hyvinvointia ja jaksamista sekä työn suunnitelmallista kehittämistä.

Lopuksi voidaankin todeta päihdetyön itäsuomalaisen asiantuntijatyöryhmän visio: **Kohti yhteistä arjen päihdetyötä.**

Minna Turunen

2 PÄIHDETYÖN ALUEKEHITTÄJÄ -HANKKEEN ARVIOINTI

2.1 Arvioinnin lähtökohdat

Kunta- ja palvelurakennemuutos (Paras-hanke), Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste-ohjelma) ja muut sosiaali- ja terveysalan politiikkaohjelmat ovat parhaillaan kuntatason toimijoiden haasteena. Uudistuksissa kootaan laajempien väestöpohjien sosiaali- ja terveyspalveluja yhteisen hallinnon alaisuuteen.

Korhonen ym. (2007) selvittivät sosiaalialan toimijoiden näkökulmaa tilanteeseen. Paras-uudistuksen ja kansallisten kehittämisohjelmien julkilausuttuna tavoitteena on parantaa palveluiden saatavuutta, mutta sosiaalialalla arvioidaan, että uudistuksia helposti tehdään enemmänkin hallinnon kuin asiakkaan näkökulmasta. Osa kuntauudistuksen (ja muidenkin kehittämisohjelmien) tavoitteista vaikuttavat käytännössä ristiriitaisilta. Miten toteutetaan suurten volyymien mas-sapalveluja ja otetaan samalla huomioon erilaisten asiakkaiden osallisuus? (Korhonen ym. 2007, 24.) Päihdetyön kentällä Itä-Suomessa pohditaan näitä samoja haasteita vaikean taloustilanteen keskellä. Huolenaiheena on palvelujen saatavuuden turvaaminen.

Päihdepalveluista helposti tingitään ja niitä pidetään vähempiarvoisena kuin muita palveluja. Yhä useammin tuodaan kuitenkin esiin huoli lisääntyneen päih-teiden käytön nousevista kustannuksista ja muista haitoista yhteiskunnassa. *Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa* -tutkimuksen (Siltaniemi ym. 2008, 170, 253–254) mukaan alkoholiongelmat koskettivat viidennestä Itä-Suomen läänin kotitalouksista ja huumeongelmat hieman alle joka kymmenettä kotitaloutta. Päihdepalveluja tarvitsevat itäsuomalaiset arvioivat palvelujen saatavuuden heikoksi. Noin neljännes alkoholiongelmiin apua tarvinneista koki suuria tai melko suuria vaikeuksia saada apua ja hieman vaikeuksia oli ollut noin kolmanneksella. Toistuvasti on nostettu esiin huoli siitä, että nykyiset palvelut eivät pysty vastaamaan edes inhimillisen avun tarpeeseen saati yhteiskunnan tarpeeseen ehkäistä ja rajata päih-teiden käytöstä aiheutuvia kustannuksia ja ongelmia (Kekki ja Partanen 2008, Inkeroinen ja Partanen 2006, Kejonen 2007, Mielen-terveys- ja päihdesuunnitelma 2009, Päihdetilastollinen vuosikirja 2008).

Päihdetyössä ajankohtainen uudistus on päihde- ja mielenterveyspalvelujen yhteensovittaminen. Sosiaali- ja terveyspalvelujen vähäiseen yhteistyöhön on

viimeksi kiinnitetty huomiota Valtion tarkastusviraston suorittamassa mielenterveyspalvelujen ohjauksen toimivuutta koskevassa tuloksellisuustarkastuksessa. Tarkastusvirasto toteaa, että kaikki käytössä olevat mielenterveyspalvelut tulisi koota yhteen mielenterveyslakiin ja että mielenterveyslain päivitys ei riitä, vaan laki tulisi kirjoittaa uudestaan. Nykyisellään mielenterveyspalveluja ohjaava lainsäädäntö on "mosaiikkimainen" ja jättää liian paljon tulkinnanvaraa. (Martikka ja Rintala 2009, 132.)

Päihdetyössä eri sektoreiden hyvä yhteistyö on olennaista niin asiakkaan auttamiseksi kuin yhteiskunnan resurssien suuntaamiseksi tuottavasti. Sosiaali- ja terveyspalvelut kuuluvat yhteisen hallinnon alaisuuteen, mutta käytännössä ne useimmiten toimivat toisistaan erillisinä (Martikka ja Rintala 2009, 132–139). Päihdetyössä on toistuvasti havaittu koordinaation puutetta, vastuunkantajan puutetta sekä yleistä toiminnan ja hallinnon pirstaleisuutta (Kekki ja Partanen 2008, Inkeroinen ja Partanen 2006, Kejonen 2007). Heikko verkostoituminen, yhteistyön ongelmat ja puutteet haittaavat tuloksekasta ja kustannustehokasta toimintaa (Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009, Martikka ja Rintala 2009). Näihin ongelmiin haetaan nyt ratkaisuja tuoreessa Mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa.

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (ISO) tarttui päihdetyön kehittämisen ajankohtaisiin haasteisiin *Päihdetyön aluekehittäjä* -hankkeen toteutuksessa. ISO-alueella tarvittiin kehittämistoiminnan asiantuntijoiden yhteistyötä, koordinaatiota ja ohjausta vastaukseksi kuntauudistuksen haasteeseen. **Millaisen pohjan hanke nyt päättyessään jättää tulevalle itäsuomalaiselle päihdetyön kehittämiselle?**

Jo aluksi onkin syytä mainita, että pysyvän kehittämisrakenteen eli kehittämisyksikön aikaansaaminen todettiin nykytilanteessa epärealistiseksi tavoitteeksi. Tarvittavaa rahoitusta ei uskottu löytyvän kehittämisyksikön perustamiseen hankkeen voimassaoloaikana. Jo *Sosiaalialan kehittämishankeen* (vv. 2003–2007) aikana Sosiaali- ja terveysministeriössä työskenneltiin sen hyväksi, että saataisiin pysyvä erityisvaltionavustus kehittämisyksiköille. Tämä ei kuitenkaan ole vielä toteutunut, vaan kestävää kehittämisrakennetta ollaan vasta suunnittelemassa. *Päihdetyön aluekehittäjä* -hankkeessa sen sijaan keskityttiin päihdetyön verkostomaisen työskentelyn vahvistamiseen ja uudistamiseen ISO:n toiminta-alueella kehittämisyksikkö -ajatuksen mukaisesti.

Käsillä olevaa arviointia voi kuvata tilaajan ehdoilla suoritetuksi (Virtanen 2007, 137), sillä arvioinnin päätavoitteena on palvella tilaajan oppimista: Mitä ja miten hanke on saanut aikaan ja miten hankkeessa toteutettua toimintaa kannattaisi jatkaa? Hankkeen pitempiaikaisia vaikutuksia ei ole vielä mahdollista arvioida.

Marjatta Rajavaara (2007) on tyypitellyt erilaisia arviointinäkökulmia ja toteaa, että vuorovaikutteinen ja yhteistoiminnallinen tiedonmuodostus on yleistynyt hyvinvointipalvelujen arvioinnissa ja tutkimuksessa. Hän nimeää viitekehyksen "vuorovaikutteiseksi järkeilytyyliksi". Tiedontuotannon ja arvioinnin konteksti on silloin paikallinen ja yhteisöllinen. Tiedon kohteena on yhteinen toiminta ja tiedonmuodostuksen perusteluna on yhteisen toiminnan kehittäminen. Tässä arvioinnissa tiedon subjekteja ovat päihdetyön alan toimijat. Hankkeen vaikutus

nähdään onnistumisena, merkityksinä ja edellytyksinä jatkaa yhteistoimintaa. (Rajavaara 2007, 145–154, 151.) Arvioinnin teoreettinen näkökulma muodostuu sosiologisesta verkostoteoriasta ja oppimisen käytäntöyhteisöteoriasta sekä hankkeen alaan kytkeytyvistä arviointi- ja seurantatutkimuksista.

Keskeisin tieto hankkeesta tuli sen toteuttajilta ja osallistujilta. Aineiston hankinnassa painotettiin haastatteluja (14 kpl, joiden kesto oli yhteensä noin 15 tuntia, ks. liite 2), joissa tulee esiin hankkeen toimintojen merkitys ja koettu hyödyllisyys erilaisissa organisaatioissa toimiville ammattilaisilla ja asiantuntijoille. Lisäksi haastatteluista muodostuu rikas kuva osallistujien lähtökohdista ja kokemuksista kehittää päihdetyötä.

Raportin tekstissä haastatteluista puhutaan yhtenäisenä ryhmänä, vaikka henkilöt edustivat erilaisia näkökulmia. Näin on mahdollista säilyttää haastattelujen luottamuksellisuus. Raporttiin koottiin eri näkökulmista nousseita yhteisiä merkityksiä. Haastattelujen antia ei voi kuitenkaan yleistää koskemaan aivan koko kohderyhmää, sillä suurin osa haastatteluista on aktiivisia ja keskeisiä verkoston osallistujia. Toisaalta haastattelut antavat hyvän kuvan siitä, miten verkostoa on mahdollista tulevaisuudessa kehittää nykyiseltä pohjalta eteenpäin.

Hankkeessa seurattiin ja arvioitiin aktiivisesti koko toiminta-ajan toteutuksen etenemistä niin ohjausryhmässä kuin toteuttajaorganisaatiossa. Aluekehittäjä dokumentoi ja seurasi työnsä etenemistä. Hankkeen aikana esiin tullessiin uusiin haasteisiin haettiin yhdessä ratkaisuja sekä kohtalaisen abstraktilla tasolla esitettyihin hankkeen tavoitteisiin suunniteltiin konkreettista sisältöä ja toteutusta. Dokumenttiaineisto antaa ulkopuolisellekin selkeän kuvan hankkeen etenemisestä, toiminnasta ja ohjauksesta sekä verkoston laajuudesta ja osallistumisaktiivisuudesta. Toiminnan yleiskuva on aktiivinen ja asiantunteva. Se on näyttäytynyt osallistujille myönteisenä.

Jaan arvioinnin esittelyn kolmeen näkökulmaan. Niistä ensimmäinen tarkastelee hankkeen **kuntalähtöisyyttä**. Miten hankkeessa toteutettiin kuntalähtöisyyttä ja miten kuntalähtöisyys on näyttäytynyt osallistujille ja toteuttajille? Kunta- ja palvelurakennemuutos ja muu sosiaali- ja terveysalaa koskeva kansallinen kehittämisspolitiikka, päihdetyön moniammatillinen luonne useiden sektorien tehtäväkenttänä ja alan toimintojen nykytilaa kuvaava hajanaisuus perustelevat hankkeessa käytettyä verkostomaista työskentelytapaa. Asenteisiin vaikuttava tiedotus ja koulutus puolestaan ovat tärkeä osa päihdetyön kamppailussa resursseista, sillä mielikuvissa päihdepalvelujen asiakas on ”se viimeisin” tai ”se pohjimmais” kuntalainen. Päihdetyön puolustamiseksi ja eteenpäinviemiseksi alan toimijoiden onkin pyrittävä vaikuttamaan asenteisiin – niin päättäjien, sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden kuin muiden kuntalaisten.

Verkostomainen työskentely oli hankkeen tärkein toteutustapa. Se on perusteltua ja luontevaa nimenomaan Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukseksi, joka on pieni, mutta laajalla alueella toimiva kehittäjäorganisaatio. ISON koordinoimaa verkostomaista toimintaa ja sen yhteiskunnallista viitekehystä on aiemmin tarkastellut Päivi Harinen (2002) Pohjois-Karjalan verkostoituvien erityispalvelujen arviointiraportissa. Verkostomainen työskentely on jatkunut ja vakiintunut. Hän painottaa tiedonkulun merkitystä osaamisen kehittämiseksi

verkostoissa sekä sitä, että verkostomaisen toiminnan kestävyys perustuu sille, että oman työnsä ohessa osallistuvat kokevat saavansa konkreettista hyötyä. Verkostoa kannattelee jokainen siihen osallistuva omalta osaltaan. Miten *Päihdetyön aluekehittäjä* -hanke vei eteenpäin ISO:n päihdetyön verkostojen toimintaa?

Kolmas osuus käsittelee **kehittämiskulttuurin vahvistamista** sekä alan toimijoiden osaamisen kehittämistä ja hallinnan tukea. Kai Hakkarainen, Kirsti Lonka ja Lasse Lipponen (2004, 150) tarkastelevat asiantuntijuuden kehittymistä itseorganisointineena prosessina, joka tapahtuu asiantuntijayhteisöön osallistuessa. Asiantuntijuus ei ole tietokirjasto henkilön muistissa, vaan tietojen ja taitojen jatkuvaa suhteuttamista erilaisissa tilanteissa ja toimintaympäristöissä sekä oman älykkään toiminnan suhteuttamista muiden älykkääseen toimintaan. Kehittäjäorganisaationa ISO tarvitsee monialaista asiantuntijuutta toimiakseen verkostoja hyödyllisesti ja mielekkäästi vahvistavana voimavarana. Miten verkostomainen työskentely eri menetelmien edisti alan palvelujen kehittämistä, vahvasti osaamista ja tuki osallistujia heidän työssään?

2.2 Kuntalähtöisyys – tukea kuntauudistuksen tekijöille

2.2.1 Paras-hanke ja kehittämisohjelmat päihdetyön haasteena

Kunta- ja palvelurakennemuutoksen ja kehittämisohjelmien yhteensovittaminen toteutetaan käytännössä kunnissa. Paras-hankkeen suunnitteluvaiheen loppuarvioinnissa todetaan, että uudistuksen ohjaus on näyttäytynyt kuntatasolla ristiriitaisena. Kansallista koordinaatiota ja kuntatason ja keskushallinnon keskinäistä vuorovaikutusta tulisi vahvistaa. (Stenvall ym. 2009, 181-182.) Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Jari Stenvallin työryhmä toteaa:

"Perusterveydenhuollon ja sosiaalitoimen yhteistoiminta-alueiden muodostamiseen on paikallistasolla liittynyt käsitteellisiä epäselvyyksiä ja puutteita puitelain tavoitteiden sisäistämisessä. Yhteistoiminta-alueita on kuitenkin perustettu runsaasti ja merkittävää on, että niistä yli puolet on jo käynnistänyt toimintansa. Alueiden perustamisessa on kuitenkin osittain nähtävissä sattumanvaraisuutta sekä suunnitelmissa näennäisyyttä: paikoin perustamiseen on sitouduttu vain puitelain veloitteiden täyttämiseksi." (Stenvall ym. 2009, 121.)

Arvioijat suosittelivat, että Paras-hankkeessa tulisi jatkossa erityisesti vahvistaa ja tukea keskeisten toimijoiden ja uusien rakenteiden välisiä yhteistyösuhteita. He painottavat, että kuntalaisen (ja asiakkaan) näkökulma on tuotava uudistukseen mukaan. (Stenvall ym. 2009 181–182.) Haastattelujen perusteella paikallista päihdepalvelujen saatavuutta edistetään suunnitelmallisella, tiedolle ja alan toimijoiden kokemukselle perustuvalla otteella ja yhteistyöllä. Todellisuudessa

kuitenkin päihdepalvelujen kehittäminen jää usein muiden huolenaiheiden rinnalla vähemmälle huomiolle. Uudistustyön "sattumanvaraisuutta" ja "näennäisyyttä" voidaan välttää strategisen kehittämisajattelun avulla sekä hyödyntämällä paikallista tietoa ja osaamista.

Haastateltavat edustivat erilaisia asemia suhteessa kuntauudistukseen. Osa heistä oli parhaillaan mukana toteuttamassa uudistuksia kunta- tai seutukuntatasolla. Osa heistä tarkasteli muutosta laajemman alueen näkökulmasta. Uudelleenjärjestely koskettaa koko päihdetyön alaa, yhtälailla sosiaali- ja terveystalvveluja sekä perus- ja erityispalveluja. Paras-hanke itsessään ja erilaiset samanaikaiset kehittämisohjelmat voisivatkin olla haastateltujen mielestä paremmin keskenään koordinoituja. Työ on vielä kesken, mutta yleisvaikutelma oli, että uudistuksen toteuttaminen käytännössä hahmottuu sitä mukaa kuin uudistus etenee, eikä uudistuksen suunnitelmallisuus ja ohjaus päihdetyön kehittämisen näkökulmasta katsottuna ole selkeää.

Päihdetyön aluekehittäjä -hanke näyttyy tästä näkökulmasta hyvin kuntauudistusta täydentävänä hankkeena, sillä se on tarjonnut kuntiin strategiatukea ja kehittämisenäkemyksiä. Hankkeessa on pidetty kuntauudistuksen ja kehittämisohjelmien tavoitteita aktiivisesti näkyvillä. Haastateltavat kuvasivat, kuinka palvelurakennemuudistuksessa aiemmin yhteistyötä tehneet työntekijät ja yksiköt joutuvat erilleen toisistaan. Syntyy tarve rakentaa uusia ja uudenlaisia yhteistyösiteitä. Hanke on omalta osaltaan pitänyt yllä mahdollisuuksia alan toimijoiden yhteistyösuhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen. Tällainen työskentely on todettu Paras-uudistuksen tavoitteita tukevaksi toiminnaksi Stenvallin työryhmän (2009) arviointiraportissa. Myös haastateltavat olivat nähneet esimerkkejä konkreettisesti toiminnan kehittymisestä yhteistyön paranemisen myötä. Nämä hyvät esimerkit vahvistivat uskoa eri sektorien yhteistyön tuloksellisuuteen.

Useat haastateltavat suhtautuivat haastatteluissa (kesä 2009) odottavasti päihde- ja mielenterveystyön kehittämisohjelman (Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009) antiin ja toteutukseen päihdetyössä. Nykyistä palvelujen tilannetta kuvattiin haastatteluissa hajanaiseksi, ja palvelut on koettu huonosti toimiviksi päihdepalveluja tarvitsevien asiakkaiden ja kansanterveyden edistämisen kannalta. Toisaalta toivottiin ja varovasti uskottiinkin, että erilaisten prosessien lopputuloksena olisi paremmin toimiva palvelujärjestelmä, jossa voidaan tarjota erityispalveluja yhä laajemmin ja tasavertaisemmin. Erityisesti kuntasektoria edustaneet haastatellut pitivät tarpeellisena mielenterveys- ja päihdepalvelujen keskinäistä lähentymistä ja yhteistä kehittämistä. Kehittämisohjelmien toteuttamiseen liittyi myös toiveita saada lisävoimavaroja palvelujen kehittämiseen.

Paras-uudistus etenee Valtionvarainministeriön selvityksen mukaan eri alueilla eri tahtiin. (VM 2009.) Haastattelujen perusteella Paras-uudistus on Itä-Suomen läänissä kesken. ISO-alueella (hankkeen toiminta-alueella) vain Kainuussa kunnat ovat hallintokokeiluhankkeessa (2005–2012) perustaneet toimivan maakunnallisen sosiaali- ja terveystalvvelujen kuntayhtymän (Kainuun maakuntainfo 2009).

Kainuun kokemusten perusteella päihdetyön näkökulmasta on ollut hyvä, että kuntien käytännöt ja toimintamallit on yhtenäistetty. Tältä pohjalta voidaan

kehittää tasavertaisempia palveluja lähelle asiakasta ja toisaalta on mahdollista päättää koko alueen palveluja koskevista linjoista keskitetysti. Jokaisen kunnan ei tarvitse "keksiä samaa pyörää" yhä uudestaan ja pyrkiä kehittämään työtä olemattomilla resursseilla. Kehittämisasiantuntemuksesta ja -osaamisesta saadaan hyötyä koko maakunnalle.

2.2.2 Paikallinen tieto voimavarana

Päihdetyön aluekehittäjä -hankkeen toteuttajat ja osallistajat kertoivat kuntauudistuksen hallinnollisen ja käytännön toteutuksen haasteista, ja aiemmin lyhyesti kuvatut yleiset haasteet koskevat päihdetyötä myös Itä-Suomen alueella. Alkoholiohjelman 2004–2007 toteutumista Itä-Suomen läänissä selvittänyt Anne Kejonen (2007, 37–47) toteaa, että palvelutarve on lisääntynyt ja nostaa esiin ongelmakohtia alueella: Rakenteellisena ongelmana on selviytymisasemien puuttuminen suurimmalta osalta aluetta. Toiminnallisia haasteita ovat osaamisen haasteet pienissä kunnissa, ennaltaehkäisevän työn väheneminen sekä hoidon porrastuksen ongelmat. Määrällisiä ongelmia ovat avopalveluiden tarjonnan vähäisyys ja liiallinen maantieteellinen keskittyneisyys ja asumispalvelujen puute. Sari Marita Ikäheimo (2009) puolestaan on koonnut yhteen Kainuun alueen ajankohtaisia haasteita *Kainuun päihdetyön koordinointi* -hankkeen (Kaide) loppuraporttiin.

Hankkeessa hyödynnettiin paikallista tietoa ISO-alueen päihdetyön tilanteesta vahvasti heti alusta pitäen kuntalähtöisen toiminnan suunnittelemisessa ja toteutuksessa (ks. luku 1.2.2). Aluekehittäjän koordinoi työnsä kohdentamista laajalle kohdealueelle muiden hankkeiden kanssa. Hanke suuntasi ohjausta erityisesti niille alueille, joissa omaa kehittämistoimintaa ei ollut. Kuntien erilaiset tilanteet ja tarpeet otettiin huomioon. Kunnille tarjottiin paikalliseen tietoon perustuvaa konsultointia.

Monipuolinen tiedon saaminen on ollut osallistujille näkyvä ja mieleenpainuva osa aluekehittäjän konkreettista työskentelyä. Moni kuvasi haastattelussa aluekehittäjänä toiminutta Anne Kejosta "tietopankiksi", jota oli helppo lähestyä ja jolta sai tarvitsemansa tiedon, ohjauksen ja tuen. Häneltä oli saatu tietoa esimerkiksi kuntauudistuksesta ja ajankohtaisista politiikkaohjelmista. Aluekehittäjä otti toiminnassaan huomioon valtakunnalliset ohjelmat, teki niitä tunnetuksi ja pyrki suuntaamaan työnsä ohjelmien mukaisesti.

2.2.3 Päihdetyön profiilin nosto ja näkyvyys

Negatiiviset asenteet mainittiin haastatteluissa yhtenä suurimpana haittana päihdetyön kehittämiselle. Samalla asenteisiin vaikuttaminen nähtiin tärkeänä tehtävänä. Päihdepalveluja pidetään helposti kaikkein "pohjimmaisena". Vastuunottamista päihdetyöstä vältellään ja resurssien ollessa niukat niistä tingitään helpoiten. Päihdealan toimijat kohtaavat työssään yleistä negatiivista ja vähättelevää asennoitumista sekä stereotyyppisiä mielikuvia. Sosiaali- ja

terveyspalvelujen henkilöstön täydennyskoulutusta pidettiin tehokkaana tapana tuoda tietoa mielikuvien tilalle. Koulutukset mainittiin tavaksi, jolla hanke oli tavoittanut kuntasektorin toimijoita hyvin (ks. luku 1.2.4)

Paras-hankkeen suunnitteluvaiheen arvioinnin mukaan kunnat tarvitsevat tietoa kustannustehokkaista toimintatavoista. Tämän tiedon tuomista paremmin päättäjien käyttöön suositellaan. (Stenvall ym. 2009, 181–182.) Sosiaalialan tiedontarpeita ja arviointitoimintaa selvittäneet Korhonen ym. (2007, 42) toteavat, että alan asiantuntijat arvioivat alaa koskevan tiedon hajanaiseksi ja pirstaleiseksi. Koetaan, että se ei riitä jokapäiväisen työn kehittämisen pohjaksi, vaan alalle kaivataan systemaattisempaa tiedon tuotantoa. itäsuomalaisilla päihdealan asiantuntijoilla mahdollisuus nyt vastata omalta osaltaan tähän ajankohtaiseen tiedontarpeeseen. Heillä on tietoa siitä, kuinka laajat ja moninaiset päihdeiden käytön haitat ovat yhteiskunnalle ja ihmisille. Toisaalta he näkevät työssään päivittäin, että päihdetyöhön – ja erityisesti ehkäisevään päihdetyöhön – suunnatut resurssit eivät riitä. He näkevät myös pitkäjänteisen työn tulokset. Hyvin toimiviksi todetuista toimintatavoista ja niiden taloudellisista eduista on tärkeä tiedottaa päättäjille.

Hankkeen järjestämästä koulutuksesta ja aktiivisesta yhteydenpidosta kuntasektoriin oli tullut haastateluille hyvää palautetta myös omilta sidosryhmiltä. He olivat yksimielisiä siitä, että on erittäin tärkeä pitää näkyvissä päihdepalvelujen merkitystä. Eräs osuva tapa muotoilla haaste tuli haastattelussa: Vaikka juuri nyt ei olisikaan seudulla tai kunnassa kypsä aika tehdä merkittäviä ratkaisuja, tarve kehittämiseen on olemassa ja oikea aika haasteeseen vastaamiseen tulee. Silloin asiantuntijoiden näkemystä tarvitaan. Näkyvyys kuntapäättäjien suuntaan koettiin erityisen tärkeäksi. Henkilökohtaisella kontakteilla sekä keskustelulla päättäjien kanssa on merkitystä, sillä näin päästään perustelevaan, mistä on kyse.

Erityisesti ehkäisevän päihdetyön taloudellisen ja kansanterveydellisen merkityksen esille tuomista ei voi olla nykytilanteessa liikaa. Valtiontalouden tarkastusvirasto on todennut, että työterveyshuollossa, jolla on lain mukaan keskeinen tehtävä ehkäisevässä työssä, ei juurikaan toteuteta ehkäisevää päihdetyötä, eikä käytännössä osata ottaa puheeksi päihdeiden käyttöä (Hanhinen 2008). Ehkäisevän työn koulutuksessa ja tiedotuksessa riittää työsarkaa, sillä myös kouluissa ja oppilaitoksissa tulisi haastattelujen perusteella tehdä enemmän ehkäisevää, kohdeyleisön iän mukaan räätälöityä ehkäisevää päihdetyötä.

2.3 Verkostomainen työskentelytapa

2.3.1 ISO verkostojen kutojana

Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminta on alueen sosiaalialan toimijaverkostoja tukevaa ja ylläpitävää. ISON verkostot ulottuvat myös kansalliselle tasolle ja maan muihin osiin. Myös päihdetyön aluekehittäjä osallistui aktiivisesti kansalliseen yhteistyöhön ja välitti tietoa paikallisen tason ja kansallisen tason kesken (ks. luku 1.2.2).

ISO-alueella päihdetyön verkostossa ovat ennen hanketta kuuluneet päihdetyön maakunnalliset työryhmät, joiden työ jatkui päihdetyön aluekehittäjän koordinoimana ja sai haastateltavien näkökulmasta katsottuna "uutta virtaa" työskentelyynsä. Lisäksi hankkeessa perustettiin uusia koko Itä-Suomen alueen kattavia työryhmiä eri organisaatioiden edustajista (ks. luku 1.2.1 ja Liite 1). Sosiaalialan kehittämisen haasteeksi oli ISOssa tunnistettu erilaiset sektorijaot (kunta-, kolmas sektori, sosiaalityö, terveydenhoito). Erityisesti kuntien perustyön tavoittaminen vahvemmin mukaan verkostoyhteistyöhön oli koettu tarpeelliseksi. Erityispalvelujen asiantuntijoiden verkostoituminen oli jo aiemmin järjestynyt maakunnallisiksi päihdetyöryhmiä, mutta yhteys peruspalveluihin ja kunnissa tapahtuvaan perustyöhön nähtiin heikohkoksi.

Kaksi vuotta on lyhyt aika saada aikaan hankkeessa toteutettuja tuloksia. Tälle hankkeelle oli merkittävä etu, että päihdetyön asiantuntijoiden verkostot olivat sekä ISON että Itä-Suomen läänin hallituksen aiemman työn pohjalta jo olemassa, ja että aluekehittäjä alan asiantuntijana oli näissä verkostoissa mukana jo ennen hanketyön aloittamista. Hankkeessa virkistettiin ja aktivoitiin olemassa olevia verkostoja. Niiden tiedotusta ja yhteistyötä suunnattiin vahvemmin kuntien perustyöhön.

2.3.2 Osallistujien näkökulma verkostoihin

ISON päihdetyön verkostojen sidosten vahvuutta en tässä arvioinnissa selvittänyt systemaattisesti. Haastattelujen perusteella eri henkilöt ovat hyvin eri tavoin yhteydessä verkostoon. Yhteydenpito muihin verkoston jäseniin ei ole yhtä tiivistä kuin vaikkapa työpaikalla. Verkostoyhteyksistä puhuttaessa *vahva* ei tarkoita *heikkoa* parempaa ilman yhteyttä kontekstiin ja toiminnan tavoitteisiin. Verkostotutkimuksessa keskeinen Mark Granovetterin (1973) tutkimustulos henkilökohtaisten heikkojen sidosten vahvuudesta työhaussa on edelleen ajankohtainen. Sen mukaan erityisesti uusi tieto ja uudet näkökulmat tulevat tietoomme useammin heikkojen sidosten kautta kuin aivan lähipiiristä. Heikkojen sidosten tihentymänä päihdetyön verkostoista muodostuu "näköalapaikka" laajemmalle niin alueellisesti kuin erilaisiin kehittämistyön näkökulmiin.

Verkostomaiseen työryhmien toimintaan osallistuminen on ollut hankkeen osallistujille pääosin melko hyödyllistä oman työn näkökulmasta (numeerisena arviointiasteikkona oli 1–5, ks. liite 2). Harvemmin osallistuneet arvioivat toimintaa tyypillisesti arvosanalla 3. He tunnistivat toiminnan potentiaalisen hyödyn osallistumisessa laajempiin yhteyksiin, mutta käytännön hyötyä oli hankala määritellä. Arvio hankkeen työryhmien hyödyllisyydestä ja sen perustelut vaihtelivat haastatellun toimenkuvan ja alueellisen näkökulman mukaan.

Kaikkein hyödyllisimmäksi oman työnsä näkökulmasta hankkeen verkostoihin osallistumisen kokivat itse päihdealan konkreettista kehittämistyötä tekevät ja myös he, joille laajat yhteydet koko Itä-Suomen kentälle tai muulle laajemmalle alueelle olivat työn kannalta keskeiset. Projekteissa työskentelevät kokevat usein "olevansa yksin", ja heille kokemusten ja tiedon vaihto muiden projekti- ja kehittäjätyöntekijöiden kesken on merkityksellistä paitsi oppimisena myös vertaistukena. Päihdetyön aluekehittäjä ohjasi hankkeiden verkostoa vahvemmin vertaistuelliseksi kuin muita ryhmiä (ks. Kejonen 2009 ja luku 1.2.1). Ryhmän toimintaan kuuluneet "vertaistuen hetket" koettiin erittäin hyödyllisiksi ja saivat haastatelluilta ryhmän jäseniltä kiitosta.

Suurin osa hankkeen kohderyhmästä kuitenkin työskentelee oman kunnan tai seutukunnan alueella. Kuntaorganisaatioissa toimivat asiantuntijat tunnustivat tarpeelliseksi yhteydet laajemmalle, mutta oman paikallisen kehittämisen näkökulmasta läheisemmät yhteistyötahot (mm. lähikunnat, lähimmät palveluntuottajat) olivat tärkeämpiä oman työn kannalta. Perustyötä tekevät kertoivat, etteivät he ehdi juuri käyttää aikaa verkostoitumiseen. Kun käynnissä on kuntien yhdistymisiä ja uudelleenjärjestelyjä, yhteistyön aloittaminen ja rakentaminen omassa organisaatiossa ja omalla seutukunnalla vaativat niin johdon kuin työntekijöiden huomion. Tästä huolimatta yhteyksiä Itä-Suomen tai maakunnan tasolla pidettiin merkityksellisinä, eikä niistä olla halukkaita täysin luopumaan. ISON toimintaa yhteydenpidon mahdollistajana arvostettiin, samoin hankkeen työtä verkostojen aktivoinnissa.

Työryhmiin osallistuvat kokivat muiden toimijoiden tapaamisen myönteiseksi oman työn kannalta, sillä kokoontumiset ovat hyvä tilaisuus jakaa kuulumisia ja asiantuntemusta. Työryhmiin osallistujat jakavat keskenään tietoa paikallisista tilanteista, hankkeista, kehittämisestä ja käytännöistä. Työryhmät mainittiin myös useissa haastatteluisissa päihdetyön kehittämiseen vaikuttamisen paikkoina. Toisaalta haastateltavat pohtivat, ovatko "näin monet" työryhmät tarpeellisia. Ryhmien muodostama verkostomainen kokonaisrakenne on osalle osallistujista jonkin verran epäselvä, kuten saattoi olla myös oma rooli suhteessa eri ryhmiin.

Pääosalla osallistujista yhteys päihdetyön verkostoon on oletettavasti kohtalaisen heikko. Se ei ole jokapäiväistä ja tiheää yhteydenpitoa, vaan tapaamisia on muutaman kerran vuodessa. Osallistujat tulevat tapaamisiin eri organisaatioista ja eri alueilta. Miten heikkojen sidosten verkosto pysyy toimivana? Kasvokkain muutaman kerran vuodessa tapaavassa verkostossa sidokset eivät ole vain heikkoja (tai vain vahvoja), vaan ne sijoittuvat ääripäiden väliselle jatkumolle. Verkostoa kannattavat myös vahvojen sidosten ominaisuudet: keskinäinen luottamus, vastavuoroisuus tiedon vaihdossa, henkilökohtainen sitoutuminen

yhteistyöhön ja vuoropuheluun. (Hakkarainen ym. 2004, 179.) Täysin yksisuuntainen tapa (heikko sidos) pitää yhteyttä olisi tiedotteen lähettäminen, mutta tapaamiset mahdollistavat ja aktivoivat myös vuoropuhelun.

2.3.3 Verkosto ja koordinaation tarve

Päihdetyön aluekehittäjä toimi kokopäiväisesti verkostoja aktiivisesti koordinoivana keskustana ja piti hyvin ”lankoja käsissään” niin kuin moni haastateltu asian ilmaisi. Se, miten koordinointi oli toteutettu, oli koettu erittäin myönteisenä ja innostavana. Hankkeen loppuminen näyttääkin jättävän aukon – kuin tyhjän keskustan. Mitchel Resnickin (1996) mukaan ihmisillä on vahva taipumus hahmottaa sosiaalista organisoitumista keskittyneenä ja koordinoituna tapahtumana, vaikka näin ei olisikaan. Hän on tutkinut keskitettyjä ja ei-keskitettyjä tapoja hahmottaa maailmaa ja havainnut, että ei-keskitetyt maailman hahmotustavat kohtaavat tyypillisesti enemmän vastustusta. Keskitetyt hahmotustavat ja selitykset koetaan helpommin ”oikeina” selitystapoina. Sosiaalinen toiminta ei kuitenkaan toteudu aina ja täysin jonkun keskeisen tahon koordinoimana, vaan siinä mukana olevien toiminnan vuorovaikutuksesta ilman suunnitelmaa tai ohjausta. Verkostomaisen toiminnan hahmotuksessa olisi hyvä antaa tilaa myös itseorganisoituvuudelle ja nähdä aktiivinen asiantuntijoiden keskinäinen vuorovaikutus itsessään voimavarana.

Verkostoyhteydet ovat dynaamisia ja kehittyviä. Verkostoissa on jäsenten vaihtuvuutta ja osallistumisaktiivisuuden vaihtelua. (Hakkarainen ym. 2004, 179.) Oleellista on kiinnittää huomiota aktiiviseen yhteydenpitoon, tiedonvaihtoon ja yhteiseen tekemiseen, jotka ovat kuin verkoston ”hengitystä”, jota ilman se ei pysy elävänä. Verkostossa voidaan jossain määrin luottaa myös siihen, että kukin osallistuja kannattelee omaa osaansa verkosta ja että jokainen aktiivisella osallistumisellaan ottaa vastuuta ja antaa panoksensa asiantuntijaverkoston toimintaan.

Verkostomaisessa toiminnassa liian vahva keskittymisen tarve voi heikentää verkostoa, sillä osallistujat saattavat passivoitua odottamaan kutsua, yhteydenottoa, ja sitä, että joku energinen keskushahmo alkaisi tehdä työt – arkisesti ilmaistuna ”odotetaan valmista”. On hankala lupautua ottamaan vastaan verkoston koordinoititehtäviä, jos huolestuttaa, että ne jäävät yksin hoidettavaksi. Tämä voi johtaa verkoston yhteydenpidon vähenemiseen, ja lopulta sidoksien heikkenemiseen tai katkeamiseen. Työryhmien olisi hyvä pohtia omassaan sitä, miten vahva sidos olisi ryhmän jäsenten kannalta sopiva ja painottaa, että jokaisen aktiivinen osallistuminen työryhmän toimintaan on tärkeä, eikä ketään saa jättää tekemään töitä yksin – tyypillisesti oman työn ohessa. Koordinaatiotehtäviä onkin tarkoitus jatkossa kierrättää ja jakaa työryhmissä.

2.4 Kehittämiskulttuurin vahvistaminen

2.4.1 Asiantuntijoiden yhteisö oppimisen näkökulmasta

Haastatellut puhuivat kehittämisen ja perustyön vastakkainasettelusta. Viitattiin vuorovaikutusongelmiin ja siihen kuinka perustyö vie kaikki voimavarat eikä kehittämiseen ole perustyötä tekevällä aikaa. Päihdetyön verkostojen tärkeä tehtävä ja tulevaisuuden mahdollisuus on lieventää ja poistaa tätä kahtiajakoa alan toimijoiden keskuudessa. Päihdetyön verkostot mahdollistavat hedelmällisen vuoropuhelun edistämisen eri asemilla olevien toimijoiden kesken.

Hakkarainen, Lonka ja Lipponen (2004, 118–140) hyödyntävät asiantuntijuuden tarkastelussa käytäntöyhteisöjen teoriaa (*Communities of Practice*; Lave & Wenger 1991, Wenger 1998), joka liittyy työyhteisöissä tapahtuvan oppimisen tutkimukseen ja työn kehittämiseen. Asiantuntija on henkilö, jonka osaamisessa yhdistyvät teoreettinen ja käytännön tietämys, mutta asiantuntija ei ole yksinään asiantuntija vaan hän tarvitsee vuorovaikutusta muiden asiantuntijoiden kanssa. Käytäntöyhteisö(t) viittaa laajempaan teoriaan, johon kuuluu oppimisen ymmärtäminen *tekemällä oppimisena* ja *merkitysten uudistumisena* olennaisesti yhteisöön osallistumisen ja identiteetin kehityksen kautta (Wenger 1998). Teorian kehittyminen alkoi, kun Jean Lave ja Etienne Wenger (1991) alkoivat tarkastella oppimista oppisopimuskoulutuksessa eriasteisena ja kehittyvänä osallistumisena yhteisön toimintaan (Wenger 1998, 11).

Oppiminen työssä ja arjessa ymmärretään jokapäiväiseen kulttuuritoimintaan liittyvänä ikään kuin "luonnollisena" yhteisöön sosiaalistumisen ja kasvamisen prosessina. Sitä ei nähdä yksisuuntaisena tiedon vastaanottamisena, vaan vuorovaikutteisena prosessina ja yhteisöön osallistumisen kautta tapahtuvana identiteetin uudelleen luomisena. Myös asiantuntijaksi ja asiantuntijana kehitytään osallistumalla yhteisölliseen toimintaan. (Hakkarainen ym. 2004, 123.) Yksilölle käytäntöyhteisön kulttuurinen oppiminen on merkittävä voimavara, sillä asiantuntijuus perustuu aina kulttuuritietoon ja asiantuntijayhteisön aiempaan toimintaan. Yhteisön aiemmin kartuttama oppiminen ja kulttuuritieto ovat yhteisön jäsenen käytettävissä, eikä hänen tarvitse itse käydä läpi samoja vaiheita alusta pitäen oppiakseen hyödyntämään tietoa. (Hakkarainen ym. 2004, 137.)

On merkittävää, että yhteisöön osallistuvalla jäsenellä on käytettävissään *metatietoa* eli tietoa siitä, mitä toiset tietävät ja muistavat (Hakkarainen ym. 2004, 126, 182–183). Osallistuminen verkoston tapaamisiin ja vuoropuheluun tarjoaa mahdollisuuden kartuttaa metatietoa. Asiantuntijoiden verkostossa ongelmia on nopeampi ja helpompi ratkaista pitemmältä ajalta karttuneen metatiedon avulla. Haastatteluissa tätä kuvattiin usein tutulla sanonnalla "ei tarvitse keksiä pyörää uudestaan", kun on mukana verkostotoiminnassa. Lisäksi todettiin, että yksi yhteisten tapaamisten hyvä puoli oli se, että tutustumisen jälkeen on helpompi ottaa yhteyttä, kun "kasvot ovat tutut" ja myös tietää henkilön työstä ja toiminnasta. Päihdetyön verkostot ovat näköalapaikka saavutettavissa olevaan

tietoon, asiantuntemukseen ja erilaisten hankkeiden kokemuksiin ensi käden tietona.

2.4.2 Tiedon välittäminen ja hybridinen asiantuntijuus

Yhteisöissä oppimisen teoreettinen näkökulma on laajentunut koskemaan siis myös verkostomaista yhteistyötä, jossa kyse ei ole vain yhden työpaikan työyhteisöistä (käytäntöyhteisö). Käytäntöyhteisöjen teorian mukaan verkostomaisella toiminnalla on sitä suurempi merkitys päihdetyön kehittämislle ja vaikutusten leviämislle, mitä paremmin verkosto tuottaa oppimista. Monialaisessa yhteistyössä ei kuitenkaan aina löydy ”yhteistä kieltä”.

Toimija, joka on useiden yhteisöjen tai verkostojen jäsen, voi välittää tietoa eri yhteisöjen kesken ja mahdollistaa sen, että yhteisöt tulevat tietoisiksi toistensa asiantuntemuksesta ja osaamisesta. Näin he alkavat oivaltaa keskinäisen yhteistyön mahdollisen tuloksellisuuden ja merkityksen. Hyvä tiedonvälittäjä pystyy ilmaisemaan ideoita ja ajatuksia niin, että eri osaamiskulttuureiden ja työyhteisöjen edustajat ymmärtävät ne. Tiedonvälittäjänä taitavasti toimiva henkilö voi paitsi luoda uusia yhteyksiä käytäntöyhteisöjen kesken myös koordinoita verkostoa ja mahdollistaa oppimista. Teoreettisella sanastolla ilmaistuna: käytäntöyhteisöjen välisen rakenteellisen aukon tilalle tiedonvälittäjä luo sosiaalisen sillan ja rajapinnan. (Wenger 1998, 108–110; Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2004, 173.)

Monialaisessa ja eri sektoreiden toteuttamassa päihdetyön kehittämisessä korostuu hybridisen asiantuntijuuden merkitys. Hybridinen asiantuntijuus tarkoittaa asiantuntemusta ja tiedon välitystä erilaisten osaamiskulttuureiden ja työyhteisöjen rajoilla ja niiden kesken (Howells 1997; Hakkarainen ym. 2004, 173). Hybridisen asiantuntijuuden avulla pystytään ylittämään ne viestinnän ongelmat, joita kuvataan ”eri kielen puhumisena”. Verkostojen *avaintoimijoiksi* sanotaankin asiantuntijoita, jotka kuuluvat useisiin työyhteisöihin tai työryhmiin, mikä mahdollistaa tiedon ja käytäntöjen siirtymistä heidän välittämäänsä työyhteisöstä toiseen. (Hakkarainen ym. 2004, 173.)

Verkoston laatu on parempi, kun mukana on siihen osallistuvan asiantuntijan näkökulmasta katsottuna keskeisiä avaintoimijoita. Yhteyksien määrä ei ole niin oleellista kuin sen keneen linkit ovat suuntautuneet. Avaintoimijoihin kannattaa pitää yllä tiiviimpiä ja vastavuoroisia suhteita. (Hakkarainen ym. 2004, 181.) Avaintoimijoista koostuvaan verkostoon osallistujalle liittyy mahdollisuus päästä mukaan vaikuttamaan ja saada uutta tietoa. Haastattelujen mukaan tämä toteutui hankkeessa. Haastattelujen perusteella aluekehittäjä toimi tiedonvälittäjänä eri käytäntöyhteisöjen välissä menestyksekkäästi muun muassa käyttämällä konkreettisiin asioihin pureutuvaa viestintää, joka ei ole liian erityistä, vain tietyn pienen asiantuntijaryhmän kieltä.

2.4.3 Heikkojen sidosten merkitys asiantuntijoille

Heikoillakin verkostosidoksilla on asiantuntijoille suuri merkitys uudistumisen ja kehittymisen näkökulmasta (Palonen, Hakkarainen, Talvitie & Lehtinen 2003). Päihdetyön asiantuntijoiden verkostoituminen ylläpitää "yhteistä kieltä", toistensa ymmärtämistä, yhteisten käsitteiden käyttämistä samaa tarkoittaen ja siten mahdollisuutta toimia yhdessä, uudistua, kehittyä ja vaikuttaa yhteiskunnassa yhteisvoimin.

Kehittämistyötä tekevät haastateltavat pitivät arvokkaana mahdollisuutta luoda yhteyksiä toisiin organisaatioihin ja hankkeisiin. Esimerkiksi uuden työn aloittamista on helpottanut pääsy mukaan olemassa olevaan päihdetyön asiantuntijoiden verkostoon. Tapaamisissa välittyvät "uudet ideat", erilaiset tavat tehdä sama työ sekä kehittämishankkeista saadut kokemukset. Tiedon vaihdon tarpeisiin ja oman työn peilaamisen tarpeisiin verkostot ovat vastanneet hyvin. Osallistujat ovat saaneet tietoa muilta osallistujilta ja vastavuoroisesti he ovat voineet kertoa edelleen omia kuulumisiaan. Esimerkiksi tieto erilaisista toimintatavoista, hyvistä käytännöistä ja vaihtoehtoista antaa pohjaa keskustella niiden päättäjien tai yhteistyökumppaneiden kanssa, jotka eivät näe vaihtoehtoja tai eivät usko muihin toimintamalleihin. Omaa toimintaa ja työtä (työyhteisöä, organisaatiota, työtapoja) on mahdollisuus katsoa ulkopuolisen näkökulmasta sekä laajemmasta perspektiivistä.

Uusien henkilöiden liittyminen verkostoon tulisi pyrkiä näkemään voimavarojen lisääntymisenä ja verkoston uutena mahdollisuutena eikä "taas" yhtenä varsinaisen työn keskeytymisenä. Henkilöiden vaihtuvuutta ei voida välttää. ISON työryhmissä ja verkostoissa näkyy organisaatiotaustan mukainen edustusajattelu ja verkostojen tehtävänä onkin toimia yhdistävänä linkkinä eri organisaatioiden välillä. Paitsi asiantuntijat myös heidän oman työpaikkansa käytäntöyhteisöt tarvitsevat kehittyäkseen heikkoja sidoksia muihin käytäntöyhteisöihin (Hakkarainen ym. 2004, 173).

Osallistuminen heikkokojen sidosten kehittäjäverkostoihin saattaa helposti jäädä taka-alalle jokapäiväisessä perustyössä. Tietoverkkojen avulla on mahdollista luoda verkostolle aineistoja, jotka tukevat muistamista, metatietoa, verkostojen moninaisuuden hallintaa ja ajan tasalla pysymistä osallistujien näkökulmasta. Verkkosivustojen avulla voidaan tietoa jakaa ja ikään kuin "muistaa" yhteisesti, kun taas kasvokkaiset tapaamiset vahvistavat luottamusta osallistujien kesken. Tällaisena yhteisöllisen muistin ilmentymiä olivat verkossa jaetut hankerekisteritiedot, listat työryhmien jäsenistä, seminaariesitykset, tiedotteet tapahtumista sekä sähköpostina toimitetut kokousmuistiot. Näiden jatkumisesta elinvoimaisina ja ajantasaisina hankkeen päätyttyä oltiin huolissaan. Verkoston kautta saatiin ÄLÄ VÄLITÄ -tiedotuskampanjan materiaali laajaan levitykseen ISO-alueelle (ks. luku 1.2.5).

Koska työryhmien toiminta-alue on maantieteellisesti laaja, toimijoille jää haasteeksi uusien yhteyksien luominen ja vanhojen ylläpitäminen. Työryhmien jäsenten ja muiden toimijoiden onkin hyvä olla tietoisia tällaisen työn merkityksestä, sillä jokaisen osallistujan panosta tarvitaan. Haastatellut olivat pääosin hyvin

tietoisia asiantuntijaverkoston merkityksestä, ja heillä oli valmiutta ja kiinnostusta jatkaa osallistumista.

2.5 Itäsuomalainen päihdetyön verkostomainen toiminta – arvioinnin johtopäätökset

Itäsuomalaisille päihdetyön alan toimijoille ongelmat palvelurakenteissa ja haasteet niiden kehittämisessä ovat tuttuja ja osa jokapäiväistä arkea. Heillä on yhteisenä laajaa ja monipuolista asiantuntemusta. Heillä on niin teoretietoa kuin käytännön kokemusta hoidon ja palvelujen kehittämiseen sekä ehkäisevän päihdetyön edistämiseen. Heillä on tietoa ja kokemusta hyväksi todetuista käytännöistä sekä näkemystä erilaisten asiakkaiden tilanteisiin. Heillä on paikallisen kontekstin, erilaisten hankkeiden ja muiden toimijoiden tuntemusta. Heillä on kiinnostusta yhteistyön kehittämiseen.

Yhteisenä haasteena on saada viesti kuulumaan myös päättäjille ja päihdealan ulkopuolisille sosiaali- ja terveyspalvelujen toimijoille. Hankkeessa on konkreettisesti pyritty kehittämään paikallista ja paikalliset olot huomioon ottavaa tiedon tuotantoa sekä paikalliseen kontekstiin, vuoropuheluun ja yhteistyöhön nivoutuvaa tiedon hyväksikäyttöä. Nämä toiminnot voidaan nähdä kuntauudistuksen tavoitteita ja itse uudistustyötä tukevinä ja täydentävinä. Merkittävä tehtävä päihdetyön alalla on myös edelleen yleisiin negatiivisiin asenteisiin vaikuttaminen ja työn merkityksen tuominen näkyvämmäksi.

Hankkeen ohjausryhmä on arvioinut kuntien tukemiseen tarkoitetut tiedottavat, kouluttavat ja vuorovaikutteiset toimintatavat erittäin myönteisesti ja todennut, että vastaavaa toimintaa kannattaa verkostossa jatkaa hankkeen jälkeenkin. Päihdetyön tulevaisuuden haasteeksi ohjausryhmä on todennut myös peruspalvelujen ja erityispalvelujen suhteen kehittämisen sekä mielenterveys- ja päihdesuunnitelman toteutuksen. Itäsuomalaisilla päihdetyön verkostoilla on olemassa vaikuttamismahdollisuus myös hankkeen päätyttyä.

Hankkeessa on toteutettu erilaisia toisiaan tukevia vuorovaikutteisia toimintoja, joita yhdistävä tekijä on verkostomainen työskentely. Päihdetyön aluekehittäjä ei ole tehnyt työtä yksin, vaan on innostanut ja koordinoinut verkostojen osallistujia keskustelemaan, oppimaan ja toimimaan sekä tukenut verkostoja koordinoimalla ja huolehtimalla tapahtumiin ja kokouksiin liittyvistä järjestelyistä, tiedotuksesta ja hallinnosta. Aluekehittäjän työ on ollut tietoista ja aktiivista verkostosuhteiden rakentamista, mukaan kutsumista ja ylläpitämistä. ISON verkostoihin osallistumista ei määritä pelkästään ammatti tai asema tietystä organisaatiossa, vaan vahvasti myös oma kiinnostus osallistua ja vastata ISON kutsuun myöntävästi.

Aiemmin luotuja verkostoja on hankkeessa laajennettu ja ne ovat saaneet "uutta virtaa". Lisäksi hankkeessa on perustettu uusia työryhmiä, joiden työ on vasta alkuvaiheessa. Verkostolla ja sen työryhmillä on eri osallistujille jonkin verran

erilainen merkitys. Yhteistä kuitenkin on, että verkosto ja työryhmät tarjoavat näköalapaikan oman organisaation ulkopuoliseen päihdetyön kehittämiseen. Verkostot eivät ole olemassa vain yhden toimijan varassa, vaan kaikki osallistujat rakentavat ja ylläpitävät sitä. Verkoston tulevana haasteena on siitä huolimatta jatkaa toimintaa ilman yhtä yhteistä koordinaattoria.

Verkostossa on hyvin mukana toimijoita, jotka ovat tutustuneet toisiinsa. Koordinaatioresurssin jäädessä pois korostuu nyt keskittyminen konkreettisiin toimenpiteisiin asia kerrallaan kussakin työryhmässä sekä verkoston ja työryhmien oma-aloitteinen pyrkimys saada mukaan uusia toimijoita. Työryhmien keskinäinen työnjako on tärkeä selkiyttää niin, että ryhmät tietävät toistensa tarkoituksen ja tavoitteet. Työryhmissä on tärkeä sopia työnjaosta ja aikataulusta valitun tehtävän suorittamiseksi. Jos työryhmillä ei ole toimintoja koordinoivaa ja järjestelevää henkilöä käytettävissään, hyvätkin konkreettiset suunnitelmat ovat vaarassa jäädä pelkästään ideoinnin ja keskustelun tasolle. Työryhmien ja ylipääntään verkoston osallistujien oman aktiivisuuden merkitys korostuu.

Verkostomaista toimintaa ja ylijärjestyksen haasteita voidaan tarkastella asiantuntijuuden näkökulmasta. Lähtökohtaisena ajatuksena on silloin, että asiantuntijoiden verkostoituminen ja oppiminen on tärkeä osa kehittämiskulttuuria. Verkostoitumisella on suuri merkitys päihdetyön kehittämiseksi, jonka tulee hyödyntää erilaisia osaamiskulttuureita ja asiantuntijuuksia sekä ylittää sektorirajoja. Aluekehittäjä on toiminut verkostossa tiedonvälittäjänä ja yhteistyön tukijana eri osaamiskulttuureiden ja sektoreiden välillä. Asiantuntijuuden kehittymisen ja uudistamisen näkökulmasta osallistuminen heikompienkin sidosten asiantuntijaverkostoon on hyödyllistä.

Erityisesti päihdetyön alalla on hyvä jatkossakin edistää ja tukea hybridistä asiantuntijuutta, johon kuuluu osaamiskulttuureiden rajojen ylittäminen. Tiedon ja kokemusten vaihto sekä oppiminen koulutuksissa, työryhmien tapaamisissa ja foorumeissa ovat vahvistaneet haastateltujen mielestä kehittämiskulttuuria. Kehittämiskulttuuria tulee toki vahvistaa ja virkistää myös jatkossa ja näyttää siltä, että osallistujat ovat motivoituneita jatkamaan verkostomaista toimintaa hankkeen jälkeen. Asiantuntijoiden verkoston työskentelyyn motivoivat oppiminen, vaikuttamismahdollisuus, konkreettiset tulokset ja avainhenkilöiden osallistuminen verkoston toimintaan.

Verkoston vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia toteuttaa hankesuunnitelmassa esitettyjä tavoitteita myös tulevaisuudessa on koottu SWOT-taulukkoon.

SWOT-taulukko: Päihdetyön itäsuomalainen verkostomainen toiminta

<p>Vahvuudet</p> <p>Hankeverkoston ovat aktiiviset osallistujat ottaneet omakseen.</p> <p>Maakunnalliset työryhmät ovat tunnettuja, aktiivisia ja niiden toiminta koetaan mielekkääksi.</p> <p>Seutufoorumit ja kuntatapaamiset käytäntönä koettu hyväksi tavaksi kehittää päihdetyötä perustyössä.</p> <p>Verkosto on näköalapaikka laajempiin kokonaisuuksiin, laajemmalle alueelle ja muiden alojen ja sektoreiden näkökulmaan.</p> <p>Osallistujina on alan avaintoimijoita ja verkosto on avoin myös uusille jäsenille.</p> <p>Sitoutuminen koulutuksen ja osaamisen kehittämiseen on vahvaa.</p> <p>Verkostossa on kokonaisuutena laaja ja monipuolinen asiantuntemus ja osaaminen.</p> <p>Oppilaitoksia on mukana verkostossa.</p> <p>Paikallinen tietoperusta on käytettävissä.</p> <p>Hybridisen asiantuntijuuden tukeminen ja vahvistaminen</p> <p>Vahvistaa alan toimijoiden oppimista ja jakamista.</p>	<p>Heikkoudet</p> <p>Koordinointiin tukeutuminen, jolloin oman aktiivisuuden merkitystä verkostolle ei tule ajatelleeksi.</p> <p>On epävarmuutta perustettujen uusien ryhmien tarkoituksesta ja tulevasta toiminnasta.</p> <p>Ehkäisevän päihdetyön tärkeitä toimijoita on mukana vähän: työterveyspalvelut, koulut.</p> <p>Ei ole omia, toimintaan kohdennettuja taloudellisia resursseja.</p> <p>Viestinnässä ei ole riittävää yhteistä suunnitelmallisuutta, jossa viestinnän sanoma, ajoitusta ja kanavia määritellään kohderyhmittäin.</p>
<p>Mahdollisuudet</p> <p>Verkoston kautta luodaan uusia yhteistyösuhteita ja ylläpidetään entisiä.</p> <p>Vahvistaa seudullista yhteistyötä.</p> <p>Tiedottaminen ja sen kehittäminen luo tietoa mielikuvien sijaan päättäjille, yhteistyökumppaneille ja kuntalaisille.</p> <p>Edistetään päihdetyön myönteistä näkyvyyttä ja alan vetovoimaa työurana.</p> <p>Solmitaan uusia kumppanuuksia hanketöinnassa.</p> <p>Koulutuksen kehittäminen niin oppilaitoksissa kuin alan ammattilaisille.</p>	<p>Uhat</p> <p>Päihdetyön marginaalinen asema sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä vaikeuttaa yhteistyötä.</p> <p>Päihdetyön yhteiskuntapoliittisesti ristiriitainen asema vaikeuttaa kehittämistä.</p> <p>Verkostoon osallistuminen (erityisesti perustyön toimijoiden) vähenee kuntien taloudellisen tilanteen tiukentuessa.</p> <p>Syrjäisten alueiden tilanne voi unohtua kun keskittäminen etenee.</p> <p>Asenteet kovenevat ja mustavalkoistuvat talouden tiukentuessa.</p> <p>Osaamispääomaa menetetään alueella ja alalla, jos hanketoiminnan ja kuntien rahoitus tiukkenee.</p>

Tuttu sanonta "Näe suuret linjat, tee pieniä asioita" sopii hyvin työryhmien tulevaan tilanteeseen. On tärkeä kohdistaa voimavaroja suuria linjoja tukeviin, mutta realistisesti toteutettavissa oleviin asioihin – asia kerrallaan. Sanonta kuvaa hyvin myös *Päihdetyön aluekehittäjä* -hanketta. Vähäisellä resurssilla on tehty paljon ruohonjuuritason toimia kuten: henkilökohtaista ohjausta, tapaamisten ja koulutusten järjestämistä, työryhmien toiminnan järjestelyjä ja koordinointia, kuntatapaamisia. Kun pienten toimien huolellisen ja asiantuntevan toteutuksen taustalla on suurten linjojen ymmärrystä ja ne pidetään mielessä, pienistäkin asioista muodostuu virta suurien linjojen mukaiseen suuntaan.

Hankkeen tavoitteet on ilmaistu visiomaisesti ja osittain tavoitteina, joita käytännössä ei ole voitu kirjaimellisesti toteuttaa, esimerkiksi "palvelujen turvaaminen". Selvästi myös koko ISO-alueen päihdetyön kehittäminen on aivan liian laaja yhden henkilön ohjattavaksi. Haasteellisen hankesuunnitelman toteutusvaiheessa on kuitenkin löytynyt joukko realistisia, visioiden mukaisia, konkreettisia toimintatapoja, jotka ilman ohjaavaa kirjoitettua visiota olisivat jääneet irrallisiksi.

Hankkeen toteutetut toiminnot ovat kokeiltuja käytäntöjä, joita myös tulevassa toiminnassa voidaan ISOssa ja sen verkostoissa hyödyntää ja kehittää edelleen. Paikallisen tiedon ja asiantuntijuuden hyödyntäminen vaikuttamisessa ja verkostomainen asiantuntijuuden ja yhteistyön edistäminen sekä tukeminen ovat tämän hankkeen kokemusten perusteella nykytilanteessa päihdetyön kokonaisvaltaista kehittämistä hyvin tukevia toimintalinjoja.

Päihdetyön aluekehittäjän toiminta on hyvä esimerkki siitä, miten hybridinen asiantuntijuus ja siihen yhdistetty aktiivinen verkostotyöskentelyote voivat innostaa alan toimijoita ja hyödyttää yhteiskuntaa. Tämä **innostavan työn merkitys henkisenä voimavarana** korostuu, kun taloudelliset voimavarat viedään erityisen tiukalle. Toisaalta yhdistettynä riittäviin taloudellisiin resursseihin asiantuntijoiden verkostoitumisen ja yhteistyön kautta kehittämistyön tulokset voisivat levitä myös yhä konkreettisemmin alueen hyvinvoinnin ja terveyden hyväksi.

LÄHTEET

- Alkoholiohjelma. 2009. Luettu 22.1.2009.
<http://info.stakes.fi/alkoholiohjelma/FI/tavoitteet/index.htm>.
- Granovetter, Mark (1973) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78, ss. 1360-1380.
- Hakkarainen, Kai, Kirsti Lonka ja Lasse Lipponen (2004) *Tutkiva oppiminen*. Helsinki: WSOY.
- Hanhinen, Sari (2008) *Työterveyshuolto ja alkoholihaittojen ehkäisy. Tuloksellisuustarkastuskertomus 177/2008*. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. Luettu 4.9.2009
http://www.vtv.fi/files/149/1772008_Tyoterveyshuolto_ja_alkoholihaittojen_ehkaisy_NETTI.pdf.
- Harinen, Päivi (2002) *Verkkoja verkoissa. VEP ja ISO alueellisina hyvinvointistrategioina Pohjois-Karjalassa. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 1/2002*. Kuopio: ISO.
- Howells, John (1997) Management and the hybridization of expertise: EFTPOS in retrospect. *Journal of Information technology* Vol. 12, 1/1997, ss. 83 - 95.
- Ikäheimo, Sari Marita (2009) *Kainuun päihdetyön koordinoitihanke. Loppuraportti*. Kajaani: Kainuun maakunta - kuntayhtymä. Luettu 14.9.2009.
http://maakunta.kainuu.fi/general/Uploads_files/D_26_kaide_loppuraportti_liitteinen.pdf
- Inkeroinen, Tiia ja Partanen Airi (2006) *Päihdepalvelujen tila 2005*. Stakesin työpapereita 2/2006. Helsinki: Stakes.
- Kainuun maakuntainfo (2009) <http://maakunta.kainuu.fi/hallintokokeilu>. Luettu 25.9.2009.
- Karjalainen, Vappu, Peppi Saikku, Auvo Pasuri ja Anja Seppälä (2008) *Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Stakesin raportteja 20/2008*. Helsinki: Stakes.
- Karttunen, Laura ja Laura Karvinen (2009) *Päihdehoitotyö perusterveydenhuollossa. Joensuun kaupungin alueen aluesairanhoidajien näkemyksiä päihdehoitotyön käytännöistä. Opinnäytetyön käsikirjoitus*. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, hoitotyön koulutusohjelma.
- Kejonen, Anne (2007) *Valtakunnallisen alkoholiohjelman toteutus Itä-Suomen lääninhallituksessa vuosina 2004-2007*. Itä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 143. Joensuu: Itä-Suomen läänin hallitus.
[http://www.laanhallitus.fi/lh/biblio.nsf/AFEA52D4F2910DC8C22573CB0048F41F/\\$file/Julkaistu_143.pdf](http://www.laanhallitus.fi/lh/biblio.nsf/AFEA52D4F2910DC8C22573CB0048F41F/$file/Julkaistu_143.pdf).
- Kejonen, Anne (2009) *Projektien verkostotoiminnan kehittäminen. Ylempi AMK-opinnäytetyö*. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma.
- Kekki, Tuula ja Partanen Airi (2008) *Päihdepalvelujen seudullinen kehitys*. Stakesin työpapereita 38/2008. Helsinki: Stakes.

- Korhonen, Satu, Ilse Julkunen, Pekka Karjalainen, Anu Muuri ja Riitta Seppänen-Järvelä (2007) Arviointi ja hyvät käytännöt sosiaalipalveluissa. Stakesin raportteja 16/2007. Helsinki: Stakes.
- Lave, Jean ja Etienne Wenger (1991) *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.
- Luostarinen, Laura (2008) Maakunnallinen päihdeverkosto sosiaalisen pääoman tuottajana. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu –tutkielma. Joensuun yliopisto.
- Martikka, Nina ja Taina Rintala (2009) Mielenterveyspalveluja ohjaavan lainsäädännön toimivuus. Tuloksellisuustarkastuskertomus 194/2009. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto. Luettu 4.9.2009
http://www.vtv.fi/files/1854/1942009_Mielenterveyspalvelut_netti.pdf
- Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma (2009). Mieli 2009 - työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009:3. Luettu 10.6.2009.
<http://pre20090115.stm.fi/pr1233819605898/passthru.pdf>
- Palonen, Tuire, Kai Hakkarainen, Jaana Talvitie ja Erno Lehtinen (2003) Heikot ja vahvat verkostosidokset ja osaamisen kehittyminen tiimityössä – esimerkkinä telealan yritys ympäristö. *Aikuiskasvatus* 21 (1) ss. 14-27.
- Päihdetilastollinen vuosikirja 2008 (2008) Helsinki: Stakes. Luettu 10.6.2009
<http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2008/paihde/Paihdetilastollinen2008.pdf>
- Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, KELA.
- Resnick, Mitchel (1996) Beyond the Centralized Mindset. *Journal of the Learning Sciences* 5 (1) pp. 1-22. Luettu 31.8.2009.
<http://llk.media.mit.edu/papers/archive/decentralized/>
- Siltaniemi, Aki, Anne Perälähti, Anne Eronen, Pia Londén ja Juha Peltosalmi (2008) Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa. Kansalaiskyselyn tuloksia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma. KASTE 2008–2011. (2008) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja, 2008:6. Helsinki: STM.
- Stenvall, Jari, Hanna Vakkala, Antti Syväjärvi, Jaana Leinonen, Pekka Juntunen, Lasse Oulasvirta ja Aaro Tiilikainen (2009) Parasta nyt – kunta- ja palvelurakennemuutoksen suunnitteluvaiheen loppuarviointi. Helsinki: Valtiovarainministeriö. Luettu 28.7.2009.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/03_kunnat/20090317Parast/Paras_-_taitto_NETTI_%2b_KANNET.pdf
- Terveyden edistäminen. Hallituksen politiikkaohjelma. (2007)
<http://www.valtioneuvosto.fi/toiminta/politiikkaohjelmat/terveys/ohjelman-sisaeltoe/fi.pdf> Luettu 24.4.2009
- Tigerstedt, C., Karlsson, T., Österberg, E., Mäkelä, P. & Tuominen, I. (2006) Health in Alcohol Policies: the European Union and its Nordic Member States. Teoksessa Ståhl, T. Wismar, M., Ollila, E., Lahtinen, E. & Leppo, K. (toim.) *Health in All Policies – Prospects and Potentials*. Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health. European Observatory on Health Systems and Policies, 111–127.

- Valtiovarainministeriö (2009) Arvio kaupunkiseutusunnitelmien toteuttamisen etenemisestä. Luettu 28.7.2009.
http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/20090429Arviok/kps_toteuttaminen.pdf
- Virtanen, Petri (2007) Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita.
- Väisänen, Raija (2009) Päihdetyön hankkeiden arviointianalyysia. ISO-viesti 2/2009. Kuopio: Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
http://www.isonetti.net/julkaisut/ISO_viesti_2_2009.pdf
- Wenger, Etienne (1998) Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity. New York: Cambridge University Press.

Ulkoisen arvioinnin julkaisematon aineisto

Nauhoittamattomat puhelinhaastattelut ja -keskustelut, yhteensä 14 kpl, noin 15 tuntia (ISON henkilökuntaa, ohjausryhmän pj ja muita ohjausryhmän jäseniä, teemaryhmien puheenjohtajat sekä työryhmien muita jäseniä)
Keskustelut kahden hankkeen ulkopuolisen henkilön kanssa: sosiaalityöntekijä ja päihderiippuvaisen lähiomainen
Hankkeen kokousmuistiot ja kootut palautteet

LIITE 1 Päihdetyön rakenneuudistus Itä-Suomessa

Itäsuomalainen päihdetyön asiantuntijaryhmä

Työryhmän jäsenet	Työryhmän tehtävät
Seppo Sulkko, Tyynelä, pj. Sari Leinonen, PKSSK, vpj. Anne Kejonen, ISO, siht. Jyrki Koskela, Tyynelä Mali Soininen, ISO Mauno Saksio, MAMK Satu Syrjälä, ISLH Marjatta Pirskanen, Kuopio Esko Blåfield, KSPS Pirjo Vauhkonen, Outokumpu Tarja Tikka, Joensuu 8/09 asti Sari Marita Ikäheimo, Kainuu Tanja Marin, Lapinlahti 10/09 alkaen Kyllikki Klemm, Juva 10/09 alkaen Eeva Seppänen, Keski-Karjala, 10/09 alkaen	<ul style="list-style-type: none">• Luo ISO alueen päihdetyön strategiset linjaukset.• Arvioi itäsuomalaista päihdetyötä.• Kokooa ja koordinoi itäsuomalaista päihdealan kehittämistoimintaa.• Luo kehittämissuhteen Kaste-ohjelmaan.• Toimi <i>Päihdetyön aluekehittäjä</i> -hankkeen ohjausryhmänä.• Toimii yhteistyössä aluekehittäjän kanssa foorumeiden ja tilaisuuksien suunnittelun ja järjestämisen organisoinnissa.• Tuottaa tietoa ja julkaisuja päihdetyöstä.• Ottaa kantaa ja vaikuttaa päihdepoliittisiin kysymyksiin.

Asiantuntijaryhmän kokoukset vuosina 2008–2009

Kokous	Käsitellyt asiat
28.5.2008	Asiantuntijaryhmän tehtävät <i>Päihdetyön aluekehittäjä</i> -hankkeen ohjausryhmä
2.12.2008	<i>Päihdetyön aluekehittäjä</i> -hankkeen ohjausryhmä Teemaryhmien perustaminen Vuoden 2009 toimintasuunnitelma
27.5.2009	Asiantuntijaryhmän rooli ja yhteys kansallisiin ohjelmiin <i>Päihdetyön aluekehittäjä</i> -hankkeen ohjausryhmä Evästys teemaryhmille Päihdetyön itäsuomalaisen tulevaisuusfoorumien suunnittelutyö Päihdetyön viestinnän koulutuksen suunnittelutyö
6.10.2009	<i>Päihdetyön aluekehittäjä</i> -hankkeen ohjausryhmä Päihdetyön hankeaiho Kaste-hakuun Päihdetyön kehittämisen toiminnat <i>Päihdetyön aluekehittäjä</i> -hankkeen ohjausryhmä päätyttyä

Maakunnalliset päihdetyöryhmät

Savojen maakunnallinen päihdefoorumi

Työryhmän jäsenet	Työryhmän tehtävät
<p>Seppo Sulkko, pj. Tyynelä Jyrki Koskela, Tyynelä Sari Naappi, Tuustaipaleen kuntoutumiskeskus 6/09 asti ja siitä alkaen Pelissä hanke, Tyynelä Taina Heino, Vanhus-Kaste -hanke, ikäihmiset Raimo Pitkänen, Mikkelin A-klinikka Birgitta Pyykönen, Mikkelin kaupunki Saila Kallio, Pieksämäen päihdepalvelut Marke Luhtapuro, ESSHP Mali Soininen, ISO Marjaana Marttinen, Kasvun Yhteisö Kyllikki Klemm, ESSKE 11/09 asti ja siitä alkaen Juvan kunta. Mauno Saksio, MAMK Tapio Soini, ISSHP, Savonlinnan A-klinikka Kalevi Kaipio, Mikkeli yhteisö Kirsti Korhonen, Mikkelin kaupunki Maija Riitta Auvinen, Kriminaalihuoltolaitos, Mikkelin aluetoimisto Anne Kejonen, ISO Sari Marita Ikäheimo, Kainuu Satu Syrjälä, ISLH Pirjo Räisänen, Varkauden A-klinikka Esa Ylisuvanto, Juankoski-Kaavi-Tuusniemi, perhe- ja päihdepalvelut Esko Blåfield, KSPS Pirjo Nikkinen, Tervon kunta Seija Laine, Ylä-Savon ehkäisevän päihdetyön hanke Juhani Karppinen, SAKKY Hannu Huttunen, Sirkkulän puisto, Kuopio Merja Savonsalmi, Pielaveden kunta Jarkko Ahokas, Päihdepalvelu Hemma Tanja Marin, Lapinlahden kunta (ISLH, 2009)</p>	<ul style="list-style-type: none">• Kokoaa alueen päihdetoimijoita yhteen ja tukee verkostoitumista sekä luoda vertaistuen kanavat päihdetyössä toimiville.• Tekee päihdetyötä näkyväksi (seminaarit, foorumit, artikkelit, kannanotot, päihdepoliittiset avauspuheenvuorot, julkaisut).• Parantaa ja vahvistaa toimijoiden välistä tiedonkulkua• Vahvistaa osaamista ja asiantuntijuutta.• Rohkaisee toimijoita seudullisiin ja alueellisiin innovaatioihin.• Tukee käytännön, koulutuksen ja tutkimuksen välistä yhteistyötä.
<p>Savojen maakunnallinen päihdetyöryhmä kokoontui vuonna 2008 kolme kertaa ja vuonna 2009 kolme kertaa. Työryhmä on edennyt tavoitteiden suuntaisesti. Työryhmä osallistui muun muassa päihdetyön itäsuomalaisen foorumin suunnitteluun.</p>	

Pohjois-Karjalan maakunnallinen päihdetyöryhmä

Työryhmän jäsenet	Työryhmän tehtävät
<p>Pirjo Vauhkonen, pj., P-K ensikoti ry. Raija Oksman, Eno, Joensuun kaupunki Anne Kejonen, siht., ISO Arja Jämsén, ISO Sari Leinonen, PKSSK, lääke- ja huumeriippuvuuslinikka, vpj. Sirpa Jelekäinen, Kontiolahden kunta, päihdepalvelut Eija Hyttinen, A-klinikka Joensuu Anne Tuovinen, Ilomantsi peruspalvelut Leena Virratvuori, Joensuun seudun päihdehanke Tiina Mäkinen, PKAMK Virpi Koponen, Kansalaistalo, yhteispalvelupiste Irmeli Stenberg, Utran kuntoutumiskeskus Ritva Liiti-Östman, Lieksan kaupunki, päihdepalvelut Paula Timonen 5/09 asti. Nurmes Hanna Pieviläinen, Kansalaistalo, yhteispalvelupiste Eeva Seppänen, Kitee, aikuissosiaalityö Jari Pirinen / Asko Turunen, Välietappi Satu Heiskanen, A-kilta, Outokumpu Sirkka-Liisa Kolehmainen, TYP Ilkka Raittila, Joensuun ev.lut. seurakunta Marjut Arola, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto Jukka Hyttinen, Juuan kunta, nuorisotyö Päivi Järvinen, lehtori, PKKY Anne Mattila 10/09 alkaen, Pohjois-Karjalan Priikaati</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kokoaa alueen päihdetoimijoita yhteen ja tukee verkostoitumista sekä luo vertaistuen kanavat päihdetyössä toimiville. • Tekee päihdetyötä näkyväksi (seminaarit, foorumit, artikkelit, kannanotot, päihdepoliittiset avauspuheenvuorot, julkaisut). • Parantaa ja vahvistaa toimijoiden välistä tiedonkulkua. • Vahvistaa osaamista ja asiantuntijuutta. • Rohkaisee toimijoita seudullisiin ja alueellisiin innovaatioihin. • Tukee käytännön, koulutuksen ja tutkimuksen välistä yhteistyötä.
<p>Maakunnallinen päihdetyöryhmä kokoontui vuonna 2008 kolme kertaa ja vuonna 2009 kolme kertaa. Työryhmä eteni tavoitteiden suuntaisesti. Työryhmä otti kantaa alueen päihdepalveluihin ja oli mukana päihdetyön itäsuomalaisen tulevaisuusfoorumin suunnittelutyössä.</p>	

Teemaryhmät

Kuntoutus- ja palveluteemaryhmä

Teemaryhmän jäsenet	Teemaryhmän tehtävät
<p>Kyllikki Klemm pj., Juvan kunta Saila Kallio, Pieksämäen peruspalvelut Sari Sirkiä Lappalainen, Mikkelin A-klinikka Susanna Helminen, Kuurojen liitto Kirsti Kauppinen, DIAK Marke Luhtapuro, ESSHP Esa Ylisuvanto, Juankoski-Kaavi-Tuusniemi perhe- ja päihdepalvelut Pirjo Räsänen, Varkauden A-klinikka Seppo Niskanen, Ylä-savon terveydenhuollon kuntayhtymä Pirkko Paakeli-Kurronen, KSPS Seija Iso-Ilomäki, Päihdepalvelu Hemma Sirpa Jelekäinen, Kontiolahden kunta, päihdepalvelut Satu Heiskanen, Outokummun A-kilta Kaija Saukkonen, Keski-Karjalan päihdepalvelut Anne Kejonen, siht. ISO</p>	<ul style="list-style-type: none">• Kuvaa palvelu- ja asiakasprosesseja ja tukee niiden soveltamista eri seuduilla.• Juurruttaa käytäntöön kehittämistyön ja hankkeiden tuloksia.
<p>Teemaryhmä perustettiin alkuvuodesta 2009 ja se on kokoontunut kolme kertaa vuoden 2009 aikana. Teemaryhmän toiminta hakee vielä muotoaan ja toimintalinjojaan. Toiminnoissa on kuitenkin edetty tehtävien suuntaisesti. Teemaryhmä osallistui mahdollisten tulevien mielenterveys- ja päihdehankkeiden suunnittelytyöhön.</p>	

Paras- ja vaikuttamisteemaryhmä

Teemaryhmän jäsenet	Teemaryhmän tehtävät
<p>Tanja Marin, ISLH, pj. Saara Heiskanen, Ylä-Savon terveydenhuollon ky. mielenterveys- ja päihdepalvelut Pekka Kortelainen, Työterapinen yhdistys, Kuopio Ulla Kuikka, Kuopion kaupunki Anja Miettinen, A-kiltojen liitto Taina Heino, Vanhus-Kaste -hanke Jarkko Ahokas, Päihdepalvelu Hemma Tapio Soini, Savonlinna A-klinikka Raimo Pitkänen, Mikkelin A-klinikka Mari Tuomainen, Tyynelä Leena Virratvuori, Joensuun seudun päihdehanke Jaana Huohvanainen, Ikäneuvola Ruori -hanke Anne Kejonen, ISO, sihteeri</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tiedottaa ja vaikuttaa päihdeasioiden kehittämisessä • Tekee ehkäisevää päihdetyötä näkyväksi
<p>Teemaryhmä perustettiin alkuvuodesta 2009 ja se on kokoontunut kolme kertaa vuoden 2009 aikana. Teemaryhmän toiminta hakee vielä muotoaan ja toimintalinjojaan. Toiminnoissa on kuitenkin edetty tehtävien suuntaisesti. Keinoina tehtävissä nähtiin Mieli-, Kaste-, Alkoholi- ja Paras-ohjelma, jonka kautta asioita viedään eteenpäin. Teemaryhmä osallistui mahdollisten tulevien mielenterveys- ja päihdehankkeiden suunnittelutyöhön.</p>	

LIITE 2 Haastattelurunko

(runko kahden ensimmäisen haastattelun jälkeen)

Tämä tai lähes vastaava lähetettiin ennakoon haastateltaville, samoin toimeksianto. Varsinaiset haastattelut muotoutuivat vapaamuotoisiksi tilanteen ja haastatellun työn ja aseman mukaan, mutta tämä runko toimi vähintäänkin muistilistana. Haastattelujen kestot olivat noin 30–90 min.

1 TAUSTAA

- a) Miten päihdetyön kehittäminen liittyy omaan työhösi?
- b) Millä maantieteellisellä alueella työskentelet / vaikutat?
- c) Millaisiin asioihin voit kokemuksesi mukaan vaikuttaa päihdetyön kehittämisellä?

2 PÄIHDETYÖN KEHITTÄMISEN TILANNE OMALLA ALUEELLA

- a) Millaiset lähtökohdat ja tarpeet alueella (kunnassa / kunnissa) on? (keskeisiä huomioita)
- b) Mitkä ovat alueella tärkeimpiä yhteistyötahoja? (verkoston hahmotusta)
- c) Miten kannustavaksi ja sitoutuneeksi koet oman organisaatiosi? (1 erittäin vähän – 5 erittäin paljon)

3 ALUEKEHITTÄJÄ- HANKE

- a) Millainen on suhteesi hankkeeseen? Mihin toimintoihin olet osallistunut? arvioi näiden toimintojen hyödyllisyyttä päihdetyön kehittämisen näkökulmasta (1 erittäin vähän – 5 erittäin paljon)
- b) Mitä on jäänyt päällimmäisenä mieleen? Mistä tulet muistamaan hankkeen?
- c) Miten hanke on tavoittanut yhteistyötahoja?
- d) Millä toimintatavoilla hanke on vaikuttanut/ tavoittanut/ saanut aikaan muutosta / kannustanut kehittämään ja oppimaan uutta?

4 TULEVAISUUS

- a) Mitä toiveita, terveisiä ISOLle tulevaisuutta ajatellen?

